

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра міського будівництва

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

на тему:

Актуальний розвиток міст в умовах воєнного стану

Шевченко Я.О.

Київ 2024 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет урбаністики та просторового планування

Кафедра міського будівництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

к. т. н. Приймаченко О.В.

„___” _____ 2024 року

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Актуальний розвиток міст в умовах воєнного стану

Виконала студентка групи зУПП-61м

Шевченко Я.О.

Спеціальність: 192 Будівництво та цивільна інженерія

Спеціалізація: Урбаністика та просторове планування

Керівник Тригуб Р.М.

доц., каф. «Міського будівництва»

Київ 2024 р.

Завдання до АРМ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

Факультет: урбаністики та просторового планування

Кафедра: міського будівництва

Освітній рівень: магістр за ОНП

Галузь знань: 19 «Архітектура та будівництво»

Спеціальність: 192 «Будівництво та цивільна інженерія»

Спеціалізація: «Урбаністика та просторове планування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету

Мамедов А.М.

„___” _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я

**ДО ВИКОНАННЯ АТЕСТАЦІЙНОЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Шевченко Яна Олександрівна

(прізвище, ім'я та по батькові студента)

1. Тема роботи «Актуальний розвиток міст в умовах воєнного стану»
затверджена наказом ректора КНУБА № __ від «__» _____ 2024 року

2. Керівник роботи Тригуб Руслана Миколаївна, доцент кафедри
«Міське будівництво», к.т.н.

(прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання студентом роботи до захисту 22.05.2024 рік.

4. Зміст пояснювальної записки за розділами:

Р. 1. Розвиток територіальних громад в умовах воєнного часу.

Р. 2. Проектування споруд подвійного призначення.

Р. 3. Інклюзивність.

Р. 4. Альтернативні джерела опалення та енергопостачання.

Р. 5. Енергоефективність міст.

Р. 6. Відновлення та відбудова.

5. Графічний матеріал за розділами

Р. 1. _____

Р. 2. _____

Р. 3. _____

Р. 4. _____

Р. 5. _____

7. Календарний план виконання роботи: а) наукова частина;
б) практична частина.

Види робіт та їх зміст	Дата виконання
Вступ	15.01.2024
Розділ 1. Аналітичний частина. Розвиток територіальних громад в умовах воєнного часу.	29.01.2024
Розділ 2. Науково-дослідна частина. Проектування споруд подвійного призначення	19.02.2024
Розділ 3. Науково-дослідна частина. Інклюзивність	11.03.2024
Розділ 4. Науково-дослідна частина. Альтернативні джерела опалення та енергопостачання.	25.03.2024

Розділ 5. Проектно-конструктивні рішення. Енергоефективність міст.	08.04.2024
Розділ 6. Висновки. Відновлення та відбудова.	22.04.2024
Висновки	13.05.2024
Список літератури	20.05.2024
Остаточне оформлення роботи	23.05.2024
Направлення роботи на рецензування, перевірку на плагіат	24.05.2024
Попередній захист роботи на кафедрі	17.05.2024

8. Консультанти розділів атестаційної випускної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Перевірив	
		дата	підпис
Розділ 1.			
Розділ 2.			
Розділ 3.			
Розділ 4.			
Розділ 5.			
Розділ 6.			

9. Дата видачі завдання 15.01.2024

Зав. кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Студент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ (summary) до атестаційної випускної роботи студента:			
Назва ВНЗ	Київський національний університет будівництва і архітектури		
Тема	Актуальний розвиток міст в умовах воєнного стану, Actual development of cities under martial law		
Освітній ступень	Магістр за освітньо-професійною програмою навчання		
Факультет	Урбаністики та просторового планування		
Кафедра	Міського будівництва		
Спеціальність	192 Будівництво та цивільна інженерія		
Спеціалізація /група	Урбаністика та просторове планування /зУППм-22		
Керівник	Тригуб Р.М., доц. кафедри «Міське будівництво», к.т.н.		
Обсяг роботи:	пояснювальна записка, стор.	розділів	креслень формату А3
	104	6	6
Розділ 1 Аналітична частина	<p>РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ</p> <p>Розвиток територіальних громад в умовах воєнного часу стає надзвичайно складною задачею через ряд викликів і обмежень. Важливим є такі ключові аспекти для забезпечення стійкості і функціонування громад під час конфлікту: безпека населення, забезпечення життєвих потреб, управління кризовою ситуацією, підтримка громадського духу і солідарності, підтримка економічного потенціалу.</p>		
Розділ 2 Науково- дослідна частина	<p>ПРОЕКТУВАННЯ СПОРУД ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ</p>		

	<p>В цьому розділі описано важливу складову сталого розвитку міст під час воєнного стану, а саме будівництво споруд, що забезпечує захист громадян. Розглянуто функціональність приміщень даного типу, вимоги щодо їх проектування та реалізації.</p>
<p>Розділ 3 Науково-дослідна частина</p>	<p>ІНКЛЮЗИВНІСТЬ</p> <p>Розглядається принцип та підхід інклюзивності на створення середовища, де кожна людина, незалежно від її особливостей, може мати рівний доступ до послуг, можливостей та ресурсів. Описуються заходи для створення доступної інфраструктури та використання адаптивних технологій.</p>
<p>Розділ 4 Науково-дослідна частина</p>	<p>АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ОПАЛЕННЯ ТА ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ</p> <p>Розглядаються альтернативні джерела енергії та нові технології, що здатні підтримувати міста під час опалювального сезону. Використання когенераційних установок, які широко використовуються в країнах ЄС. Можливість стрімкого розвитку України в енергоефективності постачання міст через застосування нових технологій та модернізації обладнання.</p>
<p>Розділ 5 Проектно-конструктивні рішення</p>	<p>ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ МІСТ</p> <p>Розглядаються енергоефективні заходи та їх впровадження в критичній інфраструктурі міст. Впровадження систем раціонального використання громадянами та виробництвами енергетичних ресурсів.</p>

<p>Розділ 6 Висновки</p>	<p>ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВІДБУДОВА</p> <p>У даному розділі розглядаються стратегії щодо відновлення та відбудови міст. Диференціація станів різних територій. Наявні програми, що спрямовані на відбудову міст.</p>
<p>Ключові слова: розвиток міст, відбудова, воєнний стан</p>	
<p>Keywords: urban development, reconstruction, martial law</p>	

Укладач: Шевченко Я.О. / /

Керівник: Тригуб Р.М./ /

“24” травня 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	12
1.1. Короткий аналіз критичних питань розвитку територіальних громад.....	12
1.2. Витрати бюджетів громад під час війни.....	13
1.3. Стратегія розвитку територіальної громади.....	16
1.4. Реалізація оперативних цілей.....	22
1.5. Залучення інвестицій.....	37
РОЗДІЛ 2. ПРОЕКТУВАННЯ СПОРУД ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	43
2.1. Ключові аспекти проектування споруд подвійного призначення.....	43
2.2. Загальні вимоги до проектування, розміщення, будівництва та використання захисних споруд цивільного захисту.....	50
РОЗДІЛ 3. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ	59
3.1. Інклюзивність, як необхідність.....	59
3.2. Проблеми інклюзивної урбанізації та їх вирішення.....	67
РОЗДІЛ 4. АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ОПАЛЕННЯ ТА ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ	73
РОЗДІЛ 5. ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ МІСТ	80
РОЗДІЛ 6. ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВІДБУДОВА	86
ВИСНОВОК	96
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ	100

ВСТУП

Актуальність теми. Управління та розвиток міст в умовах воєнного стану - складна та важлива задача. Основні пріоритети в таких умовах зазвичай включають захист населення, забезпечення безпеки, збереження інфраструктури та забезпечення основних потреб громадян. Однією з основних стратегій є підтримання зв'язку між містами та забезпечення безпеки маршрутів евакуації для мирного населення. Актуальність теми посилює беззаперечна важливість використання методів для подальшої підтримки життєдіяльності міст та громадян.

Мета та завдання дослідження. Дослідити особливість розвитку міст під час воєнного стану. Для цього необхідно виконати такі завдання:

Проаналізувати нові аспекти, які впливають на будівництво та планування міст.

Дослідити, як змінюються норми та стандарти урбаністики відповідно до потреб громадян у воєнний час.

Розглянути нові джерела постачання ресурсів для підтримки функціонування міст.

Визначити основні шляхи відновлення та відбудови.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом і предметом дослідження є об'єднані територіальні громади в Київській області. На прикладі міст даних громад розглядаються зазначені аспекти розвитку.

Методи дослідження. У процесі роботи були використані певні методи дослідження, а саме:

Аналіз літератури: вивчення документацій міських рад об'єднаних територіальних громад, літератури світового досвіду, звітів структурних підрозділів рад управління територіями, законодавчої документації уряду, будівельних норм.

Порівняльний аналіз. Порівняння досвіду розвитку міст у мирний та воєнний час.

Статистичний аналіз. Проведення аналізу даних стосовно впливу воєнного стану на практичні аспекти розвитку міст.

Інтерв'ю та опитування. Отримання інформації від представників міського управління, відділів розвитку інфраструктури та спеціалістів у галузі енергопостачання.

Моделювання. Відображення впливу воєнного стану на розвиток територіальних громад. Зокрема: переміщення громадян, будівництво споруд для захисту населення, зображення нових підходів щодо енергоефективності міст.

Наукова новизна та практичне значення роботи.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній розглядається розвиток міст в нестандартний час. Воєнний стан – це особливий період, який передбачає виникнення нових напрямків розвитку, стандартів для забезпечення безпеки населення та рішень, для збереження необхідних умов життя та праці громадян в містах. Практичне значення розкривається у вивченні та застосуванні підходів енергоефективності та подальшого розвитку енергосистеми міст. У розробці та впровадженні інклюзивності, яка забезпечує зручність для маломобільного населення. Вивченні норм та розгляд прикладів зведення споруд подвійного призначення. Також, на базі практичних аспектів розглядається відновлення та відбудова міст.

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

1.1. Короткий аналіз критичних питань розвитку територіальних громад

Розвиток територіальних громад потребує значних зусиль, зокрема з урахуванням критичних питань, а саме :

- вирішення розширеного кола складних економічних й соціальних завдань життєдіяльності територіальних громад в умовах поглиблення соціальної напруги та зростання потреби в ресурсах для розв'язання назрілих проблем знаходиться в площині залучення потенціалу міжсекторальної взаємодії;
- посилення міграційних процесів внаслідок збройної агресії Росії проти України, коли за оцінками Міжнародної організації з Міграції близько 4 млн. людей виїхали з України, а 6,5 млн. людей переїхали в межах України та стали внутрішньо переміщеними особами, зумовило значну втрату людського потенціалу територіальних громад, поглиблення дисбалансу на локальних ринках праці, зростання соціальної напруги;
- життєдіяльність територіальних громад знаходиться під впливом складної економічної ситуації в Україні, зумовленої:
 - великими втратами економіки (за прогнозами Інституту економіки та прогнозування НАН України від 22 до 46% ВВП);
 - руйнуванням об'єктів інфраструктури (30-50% виробничих потужностей вартістю \$94 млрд., або майже 2,8 трлн грн.), житлового фонду (35,2 млн. м² на \$31 млрд.), навчальних закладів – на суму \$1,3 млрд.;
 - зупинкою роботи від 60 до 80% підприємств України;
 - втратою роботи понад 50% українців;

- скороченням експортних надходжень до 48%;
- зменшенням капітальних інвестицій до 45%;

Беззаперечно, що суттєво змінилися надходження до місцевих бюджетів. Якщо раніше частка ПДФО від військових у середньому була 35%, то зараз її виключили з надходжень до місцевих бюджетів. Це призводить до великих викликів для окремих громад, з урахуванням скорочення надходжень до місцевих бюджетів та зростання потреби у фінансових ресурсах для забезпечення соціального супроводу жителів територіальної громади та внутрішньо переміщених осіб.

Значні руйнації та пошкодження інфраструктури населених пунктів Київської області під час бойових дій внаслідок російської агресії та невиконання місцевих бюджетів через зменшення надходжень в їх доходну частину призводять до призупення виготовлення містобудівної документації регіонального і місцевого рівня, складання та ведення містобудівного кадастру, проведення інвентаризації та нормативно грошової оцінки земель.

1.2. Витрати бюджетів громад під час війни

Найважливішим є відновлення, відбудова і прискорений розвиток економіки громад. Це потребує, кадрів та належної інфраструктури. Тому, якщо сьогодні в місцевого самоврядування є гроші, то треба допомогти і розвивати освіту, готувати ті самі кадри. Бо в умовах скорочення кількості дітей і населення загалом батьки повезуть дітей туди, де буде якісна освіта та медицина.

Треба пам'ятати один момент сьогоднішній український бюджет зовсім не такий, як був до війни. За різними оцінками, маємо специфічний розбаланс: від 40 до 60% — це кошти не українські, а кошти наших союзників, партнерів. Тому ці ресурси не можуть безпосередньо піти на

війну, а мають піти на інші цілі. Саме тому, перше завдання місцевого самоврядування сьогодні — це школа, освіта, медицина.

Зростання навантаження на соціальну сферу територіальних громад, що посилюється також і необхідністю вирішення проблем соціального обслуговування внутрішньо переміщених осіб – інвалідів та дітей різного віку, обумовлює системні виклики управлінню та необхідність пошуку нових механізмів реагування на них і цілком зрозуміло, що серед секторів місцевої соціально-економічної системи основне навантаження щодо вирішення проблем тилу покладене на соціальну сферу територіальних громад, перед усім, на заклади освіти.

Важливо розуміти, що іншим важливим вектором для громад має бути будівництво захисних споруд, інклюзивність території та приміщень для отримання всіх муніципальних й державних сервісів, забезпечення енергоефективних заходів, як на об'єктах комунальної власності, так і в житловому секторі, пошук та встановлення альтернативних джерел опалення та електропостачання.

У громад назріла конкуренція за людей. Уже зараз ми відчуваємо гостру демографічну кризу, яка буде посилюватися. Тому громадам знадобиться **конкурувати за людей** та підприємства— зробити все для того, аби люди мали все необхідне для життя та залишалися на місцях, аби вимушено переселені українці могли залишатися у своїх нових домівках, аби інші люди хотіли приїжджати у конкретну громаду.

Тут постає питання, чи є земля під забудову, чи готується влада консолідувати такі земельні масиви з відповідним цільовим призначенням, чи готова інфраструктура задовольняти запити людей і бізнесу.

Для забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах військового стану громадам доцільно інвестувати в створення промислових агровиробництв сфокусованих на технічні та зернові культури, що далі доцільно використовуються як паливо та корм для тваринництва. Великі тваринницькі та птахівничі комплекси є об'єктами підвищеної екологічної

небезпеки їх доцільно модернізувати за рахунок створення підсобних виробництв орієнтованих на виробництво біогазу для власних потреб.

Важливим є необхідність налагодження злагодженої роботи з обласними та районними військовими адміністраціями щодо забезпечення розміщення релокованих підприємств і внутрішньо переміщених людей. У найближчій перспективі до цього може додатися створення належних умов для довгострокового перебування тих, хто вирішить залишитися в місцях релокації на тривалий період або й назавжди. Залежно від галузі бізнесу збитки від війни кардинально різні, а можливості переміщення підприємства або його відокремленого підрозділу коливаються від переміщення за 2 дні (як, наприклад, офіс ІТ-компанії) до повної неможливості його переміщення та, як наслідок, втрати основних засобів (металургійні заводи). Держава визначила підприємства (та їх відокремлені підрозділи), допомога у релокації яких є пріоритетною - це стратегічно важливі підприємства та підприємства, які виробляють товари першої необхідності (хліб та інша їжа, питна вода, одяг та інше) для забезпечення потреб цивільного населення, військових. Однак на практиці, заявку на отримання допомоги та допомогу може подати та отримати будь-яке підприємство, оскільки кожне з них здійснює вклад у роботу економіки, а тому є важливим для держави.

Одразу із вибором локації переміщення (незалежно від вибору західної області для релокації) з'являються додаткові питання:

- локація розміщення переміщеного бізнесу (розташування, під'їзди, можливість розміщення спецконтейнерів для відходів, розміщення димовідводів та станків/обладнання підвищеного шуму з урахуванням обов'язкового забезпечення непорушення санітарних норм, доступ до проточних вод тощо),
- висока вартість оренди як для нежитлових приміщень для розміщення цехів, лабораторій, відділів тощо, так і для оренди квартир з метою розміщення працівників, та пошук і залучення додаткових

кваліфікованих працівників, оскільки людський ресурс підприємств з початком війни постраждав чи не найбільше (чимало працівників покинуло країну, добровільно вступило до лав територіальної оборони при ЗСУ або призвано на строкову службу до ЗСУ).

Бізнес та його організація вимагають повного розуміння усіх процесів: як організаційних, так і внутрішньо-виробничих, а тому значною мірою отримати допомогу в її досконалому розумінні досить складно.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначив режими функціонування органів місцевого самоврядування і їх взаємодію з військовими адміністраціями. У період війни військові адміністрації виконують визначені чинним законодавством повноваження місцевих державних адміністрацій та, частково, органів місцевого самоврядування.

Місцеві органи влади докладають зусилля до відновлення зруйнованого житла, шкіл, садочків, лікарень, об'єктів критичної інфраструктури тощо. В умовах війни децентралізація дозволяє зміцнювати потенціал територіальних громад, посилювати ініціативу громадян у вирішенні питань соціально-економічного розвитку. На цьому шляху свою успішність продемонстрували Державний фонд регіонального розвитку, міжнародне партнерство між громадами, нові субвенції, додаткові джерела надходжень до місцевих бюджетів.

1.3. Стратегія розвитку територіальної громади

З метою реагування на виклики ринку в умовах динамічних змін ринкового середовища, врахування можливостей та загроз зовнішнього оточення, виявлення найважливіших проблем та визначення таких напрямів їх перспективного розвитку, для яких є найсприятливіші умови та наявні ресурси, важливим завданням є формування нового основного стратегічного документа громади на довгострокову перспективу – Стратегії

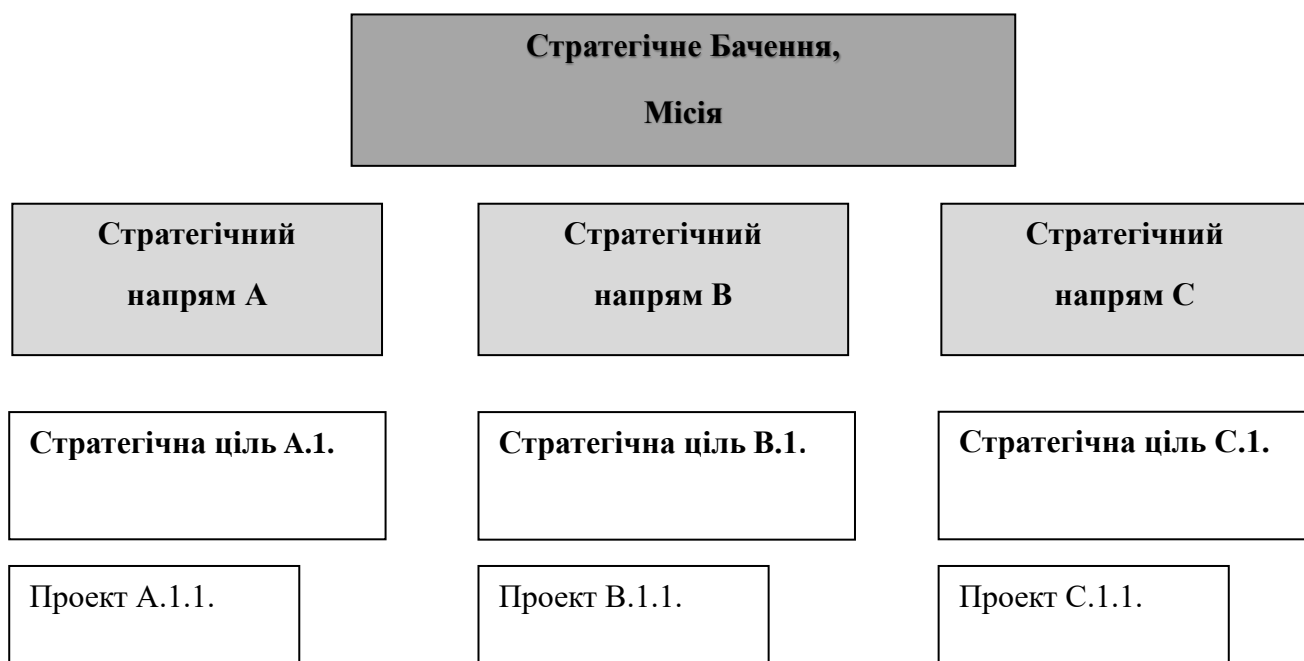
розвитку територіальної громади з перспективою розвитку до 5 років (далі – Стратегія).

Стратегія дасть можливість активізувати весь наявний потенціал територіальної громади та відкрити нову сторінку її розвитку на користь громадян з урахуванням методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад, затверджених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265

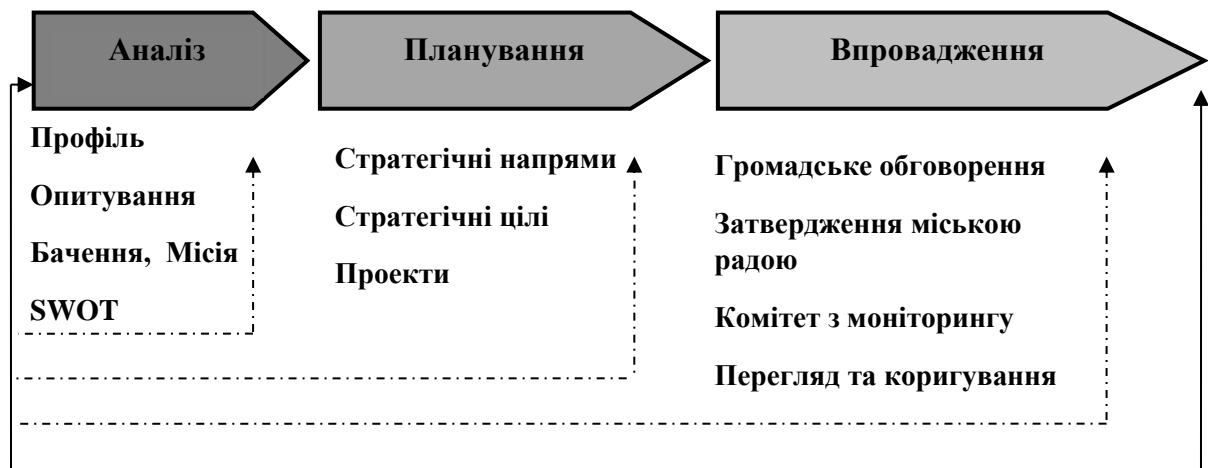

Реалізація Стратегії полягатиме у здійсненні комплексної системи заходів, які зможуть забезпечити досягнення стратегічних напрямів, цілей

та створити безпечні умови та високу якість життя в громаді, в якій гармонійно поєднуюватимуться високотехнологічна промисловість, розвинена транспортно-логістична інфраструктура, відпочинковий та історичний туризм та безпечне довкілля. При цьому основним критерієм результативності Стратегії є зростання добробуту кожного мешканця громади.

На стадії робіт зі стратегічного планування здійснюється аналіз існуючої ситуації в економіці, містобудуванні, землевпорядкуванні громади, який містить демографічну інформацію про населення, інформацію про місцеву економічну базу, комунальну та технічну інфраструктуру, стан довкілля та умови життя, тощо.

В більшості громад Київської області, аналізуючи затверджені стратегії розвитку, бачимо, що місія відображає існуючі конкурентні, історичні переваги економічного розвитку та інвестиційної привабливості громад.

Що суттєво відображають чітко сформульовані цілі стратегічного бачення розвитку та місії громад:

1. Громади прагнуть і надалі **розвивати існуючий промисловий комплекс**, який має бути конкурентоспроможним.
2. Громади прагнуть забезпечити сталий розвиток через **активне залучення інвестицій** на територію громади, у тому числі сприяти інноваціям, застосуванню сучасних технологій виробництва та управління.
3. Громади, в першу чергу, прагнуть досягти **високих стандартів якості життя** в результаті підвищення конкурентоспроможності місцевої економіки та збільшення обсягів власних доходів бюджету громади, які можна спрямовувати на реалізацію міських соціальних, містобудівних та інших програм.
4. Міські влади здійснюють заходи, направлені на підвищення **соціальних стандартів якості життя**, як ступінь задоволення

матеріальних, освітніх, культурних і духовних потреб людини та розвиток молодіжного творчого потенціалу.

5. Міські влади здійснюють заходи, направлені на диверсифікацію економіки, створюючи сприятливі умови для **розвитку малого та середнього бізнесу** та залучення інвестицій.

6. Громади впроваджують ефективні інструменти місцевого економічного розвитку, які базуються на ефективній співпраці та **партнерстві влади, громади та бізнесу**. Активно залучають до управління містом **молодь** та розвиває духовний і творчий потенціал населення, спираючись на історичні, мистецькі, творчі та сучасні конкурентні переваги громади.

7. Громади опікуються збереженням та розвитком трудових ресурсів у громаді. А саме - створюють **комфортні умови для проживання мешканців**.

8. Громади розвивають основу **енергетичного та ресурсного забезпечення виробничих процесів** інвестиційної діяльності. З цією метою розвивають комунальну інфраструктуру на підставі впровадження проєктів енергоефективності та енергозбереження, підвищують якість надання комунальних послуг, сприяють розвитку ринку надавачів житлово-комунальних та комунальних послуг

МОДЕЛЬ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОЕКТІВ СТРАТЕГІЇ

на це його потрібно постійно коригувати, доповнювати і опиратись як на основоположну систему при подальшому розвитку концепції.

Пріоритетним напрямом розвитку в соціальному вимірі є розвиток людського капіталу та підвищення якості життя мешканців громади.

У сучасних умовах саме накопичений у громаді людський капітал може стати двигуном розбудови економіки громади. Натомість низька якість життя, нерозвиненість суспільних інститутів обумовлюють загострення таких проблем як зниження рівня людського розвитку і, відповідно, подальшого послаблення конкурентоспроможності громади, погіршення вікової структури населення внаслідок зростання кількості населення похилого віку і скорочення молодшого, погіршення співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням, зростання трудової міграції, погіршення здоров'я громадян та зниження якості освіти, що призведе до браку кваліфікованого людського капіталу у всіх сферах економічної системи громади.

Саме тому система цілей і завдань у цій сфері охоплює діяльність у різних сферах соціально-економічного життя мешканців громади, серед

яких: забезпечення доступності та якості послуг охорони здоров'я, якісної освіти, соціальних послуг, популяризація здорового способу життя, розбудова комунальної інфраструктури, забезпечення громадянської та екологічної безпеки.

1.4. Реалізація оперативних цілей

Стратегічний напрям А.					
Людиноцентрична громада: розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів					
Стратегічна ціль А.1.	Стратегічна ціль А.2.	Стратегічна ціль А.3.	Стратегічна ціль А.4.	Стратегічна ціль А.5.	Стратегічна ціль А.6.
<i>Створення умов для якісного, комфортного та безпечного життя людей</i>	<i>Охорона здоров'я та здоровий спосіб життя людей</i>	<i>Екологічна безпека та охорона навколишнього природного середовища, благоустрій</i>	<i>Забезпечення населення якісними комунальними послугами</i>	<i>Розвиток культурного і духовного середовища, збереження і популяризація культурної спадщини</i>	<i>Якісна освіта для всіх, військово-патріотичне виховання</i>

Стратегічна ціль А.1.

Створення умов для якісного, комфортного та безпечного життя людей

Важливою складовою сучасного українського суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу є молодь. Від здатності молоді бути активною, творчою силою значною мірою залежить процес розвитку громади та держави в цілому.

У сучасних умовах українська молодь є однією з найуразливіших категорій суспільства. В умовах глобалізаційних процесів, значно зросли потреби молоді, якісно змінилися її уявлення про гідний рівень і стиль життя. Так, до проблем сучасного розвитку молодіжної політики слід віднести відтік молоді у якості трудових ресурсів до столиці через недосконалість місцевого ринку праці; низьку заробітну плату при працевлаштуванні і, як наслідок, виїзд значної частини молоді за кордон; низьку мотивацію молоді до праці та відсутність подальших перспектив; недостатньо розвинуту молодіжну інфраструктуру.

Обравши проєвропейський шлях розвитку, потрібно переглянути політику у сфері охорони дитинства і підтримки сім'ї та втілювати в життя успішні підходи захисту прав дитини, сім'ї і кожного її члена із світової практики, які базуються на забезпеченні свобод і найкращих інтересів дитини, спрямовуються на всебічну підтримку сім'ї, створення умов для виховання та розвитку дітей у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного.

Надзвичайно важливими залишаються питання формування та реалізації принципів соціально-справедливого суспільства, що передбачає реальне забезпечення соціальних гарантій людям, рівність шансів на життєвому «старті» та «соціальний ліфт» протягом періоду працездатності, запровадження дієвого соціального вирівнювання та подолання соціального виключення певних категорій осіб із сучасного життя. Існуюча система соціального захисту населення потребує нових підходів, ідей, політичних та управлінських рішень, засобів і механізмів її модернізації, здатних забезпечити високий рівень соціальної безпеки та добробуту.

Також, вразливою категорією суспільства є люди похилого віку. Відповідно до чинного законодавства в Україні до осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, належать особи, які не можуть самостійно подолати негативний вплив обставин, в тому числі, особи похилого віку та особи, які частково або повністю втратили рухову активність.

Швидкоплинне старіння населення, масовий виїзд громадян України за кордон, в безпечне місце, призводить до потреби в соціальній підтримці, постійним доглядом, забезпеченні життєво необхідним осіб з інвалідністю та одиноких (одинокі проживаючих) осіб похилого віку, мешканців територіальної громади, залишених напризволяще рідними та близькими. Нажаль, на території нашої громади відсутні заклади, установи, які забезпечують денний або стаціонарний догляд для даної категорії мешканців.

З метою належного функціонування системи соціального захисту населення в громаді необхідно продовжити роботу у напрямі впровадження інноваційних форм та методів організації надання соціальних послуг підопічним, а саме: інтенсивного догляду, соціально-медичної корекції, соціальної реабілітації, паліативного/хоспісного догляду, комплексу реабілітаційних послуг та заходів.

Покращення якості та забезпечення доступу до необхідних громадянам послуг і сервісів в одному місці, у комфортних та прозорих умовах, або в електронному вигляді є вагомими факторами, які визначають рівень створення належних умов життя громадян.

Разом з цим, перелік послуг, які можуть надаватися на місцях, постійно розширюється. Мешканці громади очікують зручних та якісних адміністративних послуг. Саме тому важливо, щоб громада якнайшвидше вирішила, в який спосіб швидко та доступно надавати ці послуги мешканцям.

Безпека – це головна функція будь-якої держави. Створення безпечного середовища у громаді є важливою передумовою для збереження людського потенціалу. На даний час, незважаючи на заходи, що вживаються виконавчою владою та правоохоронними органами, криміногенна ситуація в громаді існує. Залишається проблемою високий рівень наркотизації населення, поширення дитячої бездоглядності, незайнятість населення. Зазначені фактори негативно позначаються на іміджі будь-якої громади.

У цих умовах пріоритетом на найближчу перспективу має стати створення систем соціальної профілактики правопорушень, комплексного забезпечення безпеки населення, території, що, у свою чергу, вимагає розробки та реалізації довгострокових заходів організаційного, практичного, профілактичного та нормотворчого характеру.

В Київській області загалом, приділяється значна увага запобіганню пожежам в екосистемах, особливо в лісах, на торфовищах та сміттєзвалищах. Як наслідок, пожежі в екосистемах супроводжуються серйозними матеріальними і фінансовими збитками, підвищенням соціальної напруги серед населення. Також завдається шкода навколишньому природному середовищу та погіршується екологічний стан територій.

Громаді необхідно сформувати ефективну систему реагування на випадки надзвичайних ситуацій. Під час проведення аварійно-відновлювальних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій особливе значення набуває наявність матеріальних резервів на всіх рівнях.

Встановлення системи відеоспостереження на вулицях громади також позитивно впливатиме на запобігання правопорушенням громадського правопорядку. Особливо важливим є забезпечення повноцінного функціонування органів, робота яких спрямована на подолання злочинності, і для цього мають бути створенні всі необхідні умови.

Очікувані результати:

- створення мережі молодіжних центрів;
- виявлення сімей з дітьми, які перебувають на ранніх етапах вразливості;
- забезпечення послугами оздоровлення та відпочинку дітей пільгових категорій;
- забезпечення належного захисту та допомоги постраждалим від домашнього насильства, з урахуванням віку, статі та стану здоров'я;

- створення центру для тимчасового перебування сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах;
- збільшення патронатних родин;
- створення малого групового будинку (заклад соціального захисту для тривалого (стаціонарного) проживання дітей сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей інвалідів, осіб з їх числа в умовах наближених до сімейних);
- створення закладів хоспісної допомоги;
- створення систем соціальної профілактики правопорушень, комплексного забезпечення безпеки населення, території та об'єктів в громаді;
- розширення спектру найпопулярніших послуг у кожному з ЦНАПів;
- підвищення попиту на використання електронних сервісів;
- зниження рівня злочинності;
- підвищення рівня безпеки дорожнього руху;
- покращення стану забезпечення пожежної безпеки в населених пунктах громади;
- зниження випадків загибелі людей на водних об'єктах.

Стратегічний напрям	Стратегічні цілі	Проекти
А. Людиноцентрична громада: розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до	А.1. Створення умов для якісного, комфортного та безпечного життя людей	Інженерний захист території громади та житлової забудови від чинників надзвичайних ситуацій
		Термомодернізація застарілого житлового фонду. Альтернативне джерело опалення

європейських стандартів	Розроблення Програми захисту тварин від жорсткого поводження, створення комфортних умов співіснування людей і тварин в територіальній громаді.
	Впровадження заходів з енергозбереження.

Охорона здоров'я та здоровий спосіб життя людей

Охорона здоров'я є одним із пріоритетних напрямів діяльності. Разом з тим, стан справ у цій сфері викликає занепокоєння в багатьох громадах. Показники за останні роки свідчать про незадовільний стан здоров'я населення, що характеризується низькою народжуваністю порівняно з високим рівнем смертності, від'ємним природним приростом населення, а також високим рівнем поширеності захворювань.

Незадовільним є нинішній стан утримання і використання матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я. Оснащення закладів охорони здоров'я сучасним обладнанням на сьогодні залишається гострою проблемою.

Отже, необхідно продовжити роботу щодо забезпечення надання безперервної, доступної та якісної медичної допомоги, профілактики та раннього виявлення захворювань, зміцнення матеріально-технічної бази для забезпечення сучасного якісного медичного обслуговування, будівництво або капітальний ремонт захисних споруд цивільного захисту.

Очікувані результати:

- оновлена матеріально-технічна база закладів охорони здоров'я;
- розвиток системи первинної медичної допомоги;
- розвиток системи екстреної медичної допомоги;
- розвиток реабілітаційної та паліативної допомоги;

- сприяння здоровому способу життя;
- зниження рівня захворюваності населення за найбільш поширеними хворобами;
- задоволення потреб населення в якісній та доступній медичній допомозі;
- удосконалена база закладів охорони здоров'я, особливо в сільській місцевості;
- доступна та ефективна система надання медичних послуг
- систематичне проведення просвітницьких та роз'яснювальних заходів з метою пропаганди здорового способу життя молоді.

Стратегічний напрям	Стратегічні цілі	Приклади Проектів
А. Людиноцентрична громада: розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів	А.2. Охорона здоров'я та здоровий спосіб життя людей	Вдосконалення та зміцнення ПМСД.
		Розвиток медичного туризму.
		Створення відділення стаціонарного догляду для постійного проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю.
		Пошук державних та міжнародних проєктів щодо проєктування та будівництва реабілітаційного центру з реабілітації постраждалих від наслідків військових агресій на прикладі команди «Harmony to Ukraine».

		Будівництво басейну для мешканців громади, у тому числі для дітей, які потребують соціальної уваги та підтримки, дітей з інвалідністю.
		Будівництво захисних споруд цивільного захисту на території закладів охорони здоров'я

Екологічна безпека та охорона навколишнього природного середовища, благоустрій

Стан навколишнього природного середовища сьогодні є однією з найгостріших соціально-економічних проблем, що прямо чи опосередковано стосується кожної людини і обумовлює актуальність впровадження в громаді принципів та засад сталого розвитку, який враховує потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовільнити їх потреби.

Сучасний вплив людини на природні екосистеми незрівнянно більший, ніж раніше. Сумарна потужність антропогенних викидів і скидів в багатьох випадках є близькою, а часто і більшою, ніж потужність природних джерел.

Охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів є виключною передумовою сталого суспільного розвитку. Оскільки природні ресурси є основою життєдіяльності населення та економіки держави, тому їх збереження, відтворення та невиснажливе використання має здійснюватися як з боку держави, так і з боку громадськості. Саме тому держава орієнтована на підвищення рівня екологічної освіти та культури громадян, розширення участі громадськості у формуванні державної екологічної політики, формування нового природоохоронного менталітету,

активізації процесу формування свідомості і активної позиції громадськості щодо подальшого розвитку екологічної політики України.

На території громад повинна реалізуватися політика, спрямована на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Посилена увага до охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності є головними умовами стійкого економічного та соціального розвитку громади.

Одним із найдієвіших заходів збереження біорізноманіття є формування екологічної мережі, створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Стратегічний напрям	Стратегічні цілі	Проекти
А. Людиноцентрична громада: розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів	А.3. Екологічна безпека та охорона навколишнього природного середовища, благоустрій	Збереження лісів та озеленення територій громади.
		Моніторинг якості атмосферного повітря в населених пунктах
		Інвентаризація об'єктів благоустрою зеленого господарства з розробленням технічної

		документації, встановленням меж та збільшенням кількості зелених насаджень.
		Визначення території для забезпечення висаджування компенсаційних лісових насаджень,

Забезпечення населення якісними комунальними послугами

Житлово-комунальне господарство, незважаючи на значні труднощі, продовжує забезпечувати першочергові потреби населення.

Беззбиткове і стає функціонування підприємств житлово-комунальної галузі дасть можливість забезпечити комфортне життєве середовище для населення громад, створення умов для підвищення стандартів життя, надання якісних комунальних послуг.

Із запровадженням Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», в житлово-комунальній сфері відбуваються значні реформи.

У більшості населених пунктів, внаслідок тривалої експлуатації, без проведення необхідного поточного ремонту, більшість водопровідних мереж перебуває в незадовільному технічному стані.

Проте, для багатьох громад, як і для багатьох регіонів України, характерним є значна енерговитратність комунальної, бюджетної сфер і житлового фонду.

Одним з шляхів вирішення вищезазначеної проблеми є диверсифікація використовуваних джерел енергії. Розширення використання поновлюваних джерел енергії, впровадження заходів з енергоефективності у всіх сферах економіки забезпечить належний рівень конкурентоспроможності продукції (надання послуг). Енергоефективність

повинна ґрунтуватися на постійному обліку та аналізі спожитих енергоресурсів, енергоаудиті, здійсненні інновацій у сфері енергоефективності, впровадженні енергозберігаючих технологій, розробці конкретних шляхів і напрямків ефективного споживання енергетичних ресурсів.

Робота з громадськістю, створення активної діалогової платформи з питань енергоефективності є ще одним з важливих компонентів. Для отримання ефекту від впровадження заходів з енергозбереження та енергоефективності необхідне як належне фінансування, так і розуміння громадою, що раціональне використання природних джерел енергії дозволить зберегти навколишнє середовище та досягти фінансової стабільності у майбутньому.

Очікувані результати:

- забезпечення комфортного та безпечного життєвого середовища для людини на основі принципів сталого розвитку, створення умов для розв'язання нагальних проблем, підвищення стандартів життя, надання якісних комунальних послуг;
 - зменшення енергоспоживання житлового і бюджетного фондів;
 - зниження споживання невідновлювальних джерел енергії;
 - розбудова енергетичної самодостатності громади шляхом зменшення енергетичної залежності від постачання газу через заміщення альтернативними видами палива і відновлювальними джерелами енергії;
- покращення санітарно-технічного стану водозабірних споруд і водопроводів;
 - зменшення обсягу скидання неочищених стічних вод;
 - заміщення природного газу альтернативними видами палива;
 - збільшення створення кількості створених ОСББ.

Стратегічний напрям	Стратегічні цілі	Проекти
А. Людиноцентрична громада: розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів	А.4. Забезпечення населення якісними комунальними послугами	Капітальний ремонт інженерних мереж в населених пунктах
		Розвиток та програмна підтримка самоврядних утворень приватних власників житла (ОСББ, ЖБК), в тому числі енергоефективні заходи.

Якісна освіта для всіх, розвиток спорту та військово-патріотичне виховання

Освіта – найважливіший чинник формування якісного людського капіталу, який є найбільшим потенціалом, стратегічним ресурсом розвитку держави та зміцнення її авторитету. Сфера освіти, відгукуючись на цивілізаційні виклики і реагуючи на них, істотно впливає на основні тенденції розвитку суспільства. Україна належить до таких держав, де освіта є національним пріоритетом, а значні зусилля, спрямовані на її удосконалення, розглядаються як інвестиція в людський капітал.

Пріоритетними напрямками діяльності системи освіти є надання всім громадянам рівних можливостей для здобуття якісної освіти, постійне підвищення якості освітніх послуг, оновлення змісту та форм організації освітнього процесу, розвиток системи безперервної освіти та навчання впродовж життя, громадянське, патріотичне та моральне виховання дітей та молоді, формування соціально активної, відповідальної та толерантної особистості. Формування спроможної та ефективної мережі закладів освіти є одним із стратегічних завдань.

У зв'язку з російською агресією та введенням воєнного стану в країні, з 24 лютого 2022 року в закладах освіти було запроваджено обмежувальні заходи та навчання з використанням можливостей освітніх інтернет-ресурсів та технологій дистанційного навчання.

У багатьох містах України, з відсутністю найпростіших укриттів, які відповідають визначеним вимогам, заклади загальної середньої освіти освітній процес тимчасово здійснюють за дистанційною формою навчання, до введення в експлуатацію укриттів подвійного призначення.

Важливими умовами забезпечення розвитку суспільства також є спорт.

Формування у населення культури здорового способу життя, створення умов для розвитку сучасної і доступної спортивно-оздоровчої інфраструктури, збільшення кількості населення, яке регулярно займається руховою активністю, забезпечення підготовки, участі в іміджевих змаганнях, створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, забезпечення рівних прав і можливостей до занять фізичною культурою і спортом усіх категорій населення, організації змістовного дозвілля, а також сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, є основним завданням сьогодення.

Важливим засобом громадянської освіти є національно-патріотичне виховання.

В Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей.

Утвердження поваги до державної мови, піднесення її престижу серед громадян є важливим аспектом формування й розвитку особистості та основою національно-патріотичного виховання.

Актуальність національно-патріотичного виховання громадян зумовлюється необхідністю консолідації та розвитку суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають постійного вдосконалення національно-патріотичного виховання.

Таке виховання набуває характеру системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, організацій громадянського суспільства, громадян з формування у людини високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості своїй Українській державі.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей.

Досвід державної політики впродовж усіх років незалежності України свідчить про необхідність приділення особливої уваги сфері національно-патріотичного виховання, що є невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки України.

Основні завдання:

- забезпечення населення громади достатньою кількістю ЗДО та ЗЗСО;
- оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти та забезпечення їх сучасним комп'ютерним і мультимедійним обладнанням;
- розвиток інклюзивного освітнього середовища;
- використання та створення електронних освітніх ресурсів і цифрових платформ з підтримкою інтерактивного й мультимедійного контенту для здобувачів освіти та педагогічних працівників;

- забезпечення широкосмугового доступу до Інтернету учнів та студентів закладів освіти; розвиток дистанційної освіти з використанням мультимедійних технологій;
- розвиток освіти для дорослих;
- проведення освітньо-виховних, інформаційно-просвітницьких, культурологічних, міжнародних заходів з національно-патріотичного виховання;
- сприяння проведенню культурно-мистецьких заходів, присвячених українським історичним подіям і діячам, борцям за незалежність України та її територіальну цілісність;
- проведення у закладах освіти інформаційно-просвітницьких та виховних заходів з питань безпеки, домедичної підготовки, підвищення престижу військової служби.

Стратегічний напрям	Стратегічні цілі	Приклад проектів
А. Людиноцентрична громада: розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів	А.6. Якісна освіта для всіх, військово-патріотичне виховання	Будівництво та утримання дитячих навчальних центрів
		Капітальний ремонт підвальних приміщень під споруди цивільного захисту – найпростіших укриттів,
		Модернізація спортивної бази закладів освіти.
		Модернізація матеріально-технічної бази закладів освіти.
		Модернізація та будівництво спортивних об'єктів.

1.5. Залучення інвестицій

У сучасному світі зовнішні інвестиції набувають надзвичайної ваги. Вони не лише забезпечують приплив необхідних фінансових ресурсів до місцевих економік, але й приносять з собою нові навички менеджменту, інновації та технології, нові ринки, нові можливості для бізнесу місцевих малих і середніх підприємств. У той же час ця сфера характеризується високим рівнем конкуренції між країнами, регіонами, містами, які пропонують усі можливі пільги для приваблення інвесторів, готують комплексний продукт для інвестора, здійснюють маркетинг своєї території.

Спроможність будь-якої громади залучати зовнішні інвестиції визначається також багатьма іншими чинниками, серед яких стан технічної інфраструктури, доступність будівель і добре підготовлених ділянок для нової забудови, сприятливий бізнес-клімат, наявність кваліфікованої робочої сили, імідж громади, обсяг та якість послуг, що надаються виконавчими органами міської ради та іншими установами й організаціями. Безпосередній вплив на здатність влити новий капітал в місцеву економіку має також те, наскільки успішними є маркетинг та промоція, підтримка якій повинна надаватися також і на національному рівні. Однією з переваг у конкурентній боротьбі за інвестиції, які створюють нові робочі місця, є існування переліку земельних ділянок та майна.

Громаді варто диверсифікувати джерела надходження фінансових ресурсів шляхом залучення у громаду нових виробників різних галузей. Громада може продовжити розвивати традиційні для себе галузі з одночасним розміщенням інноваційних підприємств з екологічно чистими технологіями. Необхідно напрацювати проект розвитку громади таким чином, щоб потенціал, який має громада був задіяний у процес розвитку промисловості.

Інвестиції в приваблення туристів не приносять негайних результатів. Досягти успіху в розвитку туризму можна лише тоді як буде проведена

інвентаризація туристичних ресурсів, створена туристична інфраструктура, сформульований маркетинговий план, а громада вийде на ринок зі своїми активами, як агресивний гравець. Однак, громаді потрібні нові об'єкти туристичної інфраструктури. Реконструкція старих та будівництво нових готелів, закладів громадського харчування, центрів масового відпочинку та дозвілля надасть можливість залучити нові туристичні потоки. Такі швидкі та кардинальні зміни, перш за все, можуть відбутися тільки в разі приходу зовнішніх інвесторів.

Малий бізнес, який потребує нових можливостей для розвитку, може також внести значний внесок у цю справу та найбільше скористатись цим для свого зростання.

Для збалансованого розвитку громади та зростання якості життя його мешканців потоки інвестицій мають бути направлені у будівництво. Необхідно готувати землю для будівельних компаній та запрошувати їх для цілеспрямованої діяльності. Перш за все громаді варто оновити оцінку землі та містобудівельну документацію, забезпечити створення сучасних містобудівельного і земельного кадастрів. Паралельно слід розпочати інвентаризацію майна, звертаючи увагу на об'єкти, що є потенційно привабливими для ведення бізнесу.

Підготовка громадою вже готових інвестиційних проектів дозволила б не тільки «спростити життя» інвесторам, а й уникнути можливих непорозумінь, коли бачення громади та інвестора є принципово різними. Очевидно, ці зміни мали б увійти до оновленої версії Генплану громади.

Очікувані результати:

- забезпечення територіальної громади містобудівною документацією для ефективного і раціонального планування територій;
- систематизація даних затвердженої містобудівної та проектної документації, введення та зберігання їх у базах даних інформаційної системи містобудівного кадастру;
- інвентаризація нерухомого майна, земельних ділянок

- за результатами інвентаризації наявних ресурсів громади визначені інвестиційні пріоритети та сформовані інвестиційні пропозиції;
- розроблений інвестиційний паспорт громади;
- популяризація та маркетинг території;
- розвиток міжнародного співробітництва та зміцнення іміджу громади;
- збільшення потоків прямих іноземних інвестицій в економіку громади;
- розвинена інфраструктура громади;
- модернізація виробничих потужностей промислових підприємств, створення нових виробництв.

Стратегічний напрям	Стратегічні цілі	Проекти
В. Економічний розвиток: підвищення конкурентоспроможності економіки громади	В.3. Залучення інвестицій	Інвентаризація майна, створення реєстрів для залучення інвесторів.
		Розвиток інвестиційного клімату.
		Залучення інвестицій шляхом створення проектів для продажу або спільної реалізації.

Стратегічна ціль С.

Сталий розвиток територій населених пунктів громади

Реалізація реформи децентралізації вимагає нових підходів до вирішення існуючих проблем, побудови такої територіальної основи місцевого самоврядування, яка була б оптимальною і доцільною для

формування самодостатніх громад, забезпечення їх сталого соціально-економічного розвитку, а просторове планування є одним із ефективних механізмів його забезпечення.

Серед основних механізмів, які визначають такий розвиток, є містобудівна та землепорядна документації. Ці документи регулюватимуть планування, забудови, а також інше використання територій. Послідовна діяльність у цьому напрямі може стати каталізатором розвитку громад.

Забезпечення сталого розвитку громади передбачає створення і підтримку сприятливого життєвого середовища, збалансований розвиток виробничої і соціальної сфер, екологічну безпеку, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності, покращення усіх видів інфраструктури, надання населенню високоякісних послуг.

При здійсненні планування і забудови територій на місцевому рівні, обов'язковою умовою є врахування громадських інтересів, що полягає у визначенні потреби територіальної громади в територіях, необхідних для розташування, утримання об'єктів житлово-комунального господарства, соціальної, інженерно-транспортної інфраструктури, вирішення інших завдань забезпечення сталого розвитку населених пунктів, та врахування приватних інтересів, що полягає у забезпеченні фізичним та юридичним особам рівних можливостей набуття у власність або у користування земельних ділянок, захист майнових прав, а також безпечного функціонування об'єктів нерухомості.

Наявність містобудівної документації (схеми планування території) в громаді забезпечить ефективне використання земель та захистить від безсистемного надання земельних ділянок у власність або користування.

Розробка містобудівної документації з планування та розвитку території набуває особливої актуальності, оскільки ефективне управління земельними ресурсами дає реальний шанс для громади стати самодостатньою.

Забезпечення розроблення містобудівної документації є одним з головних напрямів роботи для системної реалізації державної і регіональної політики, обґрунтування основних довгострокових та поточних пріоритетів регіонального розвитку, динамічного збалансованого соціально-економічного розвитку територій, гармонійного узгодження інтересів та ефективної взаємодії влади, бізнесу і громадськості, залучення інвестицій в громаду.

Головна причина затримання робіт з оновлення генеральних планів, це обмеженість коштів в бюджеті, де не передбачається фінансування робіт з розробки містобудівної документації.

Очікувані результати:

- забезпечення містобудівною документацією – схемами планування територій для ефективного і раціонального планування територій, розвитку інженерної та соціальної інфраструктури;
- забезпечення населених пунктів громади містобудівною документацією (генеральними планами), що визначає розвиток, планування, забудову та використання територій населеного пункту;
- систематизація даних затвердженої містобудівної та проектної документації, введення та зберігання їх в базах даних інформаційної системи містобудівного кадастру.

Мережа автомобільних доріг є невід'ємною частиною єдиної транспортної системи, що забезпечує роботу всіх галузей промисловості і сільського господарства, соціальний розвиток суспільства. Окрім того, з їх експлуатацією, забезпечується рівномірний наземний доступ у різні місця громади, області, країни, а також безпечне та надійне переміщення людей і транспортування товарів із належною ефективністю. Автомобільні дороги є однією з підсистем економічної системи країни, вони є суспільним продуктом та мають надзвичайно важливе значення.

Від стану автомобільних доріг залежать витрати на перевезення вантажів та пасажирів, рівень цін, певною мірою зайнятість населення та

темпи розвитку економіки держави загалом. У свою чергу стан автомобільних доріг і темпи розвитку дорожньої галузі визначаються економічними можливостями та рівнем фінансування галузі дорожнього господарства.

Однак на сьогодні стан розвитку дорожнього господарства свідчить про певні труднощі, зумовлені недостатнім фінансуванням дорожньо-ремонтних робіт порівняно з нормативними потребами.

Найбільш проблемними питаннями є: стан дорожнього покриття; утримання доріг у зимовий період; придатність доріг для пішоходів; доступність велосипедних маршрутів; якість громадського транспорту; безпеку на дорогах; можливість скористатися послугами громадського транспорту.

Очікувані результати:

- покращення стану мережі автомобільних доріг загального користування місцевого і державного значення, комунальних доріг;
- підвищення рівня безпеки дорожнього руху;
- підвищення якості надання послуг з перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування;
- зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод (в зимовий період), збереження покриття автомобільних шляхів.

Стратегічний напрям	Стратегічні цілі	Приклади проектів
С. Сталий розвиток територій населених пунктів громади	С.2. Розвиток дорожньої та транспортної інфраструктури громади	Облаштування велопішохідних доріжок.
		Паркувальні місця для розвантаження від автомобілів дворів багатоквартирних будинків.
		Капітальний ремонт
		Будівництво паркінгів.

РОЗДІЛ 2. ПРОЕКТУВАННЯ СПОРУД ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

2.1. Ключові аспекти проектування споруд подвійного призначення

Проектування споруд подвійного призначення - це складний та відповідальний процес, який передбачає створення об'єктів, що можуть використовуватися для різних цілей. Такі споруди можуть бути використані як для промислових, комерційних, адміністративних або житлових потреб. Ось кілька ключових аспектів, які важливо враховувати під час проектування споруд подвійного призначення:

- **Функціональність:** Важливо забезпечити, щоб споруда відповідала всім вимогам обох її призначень. Наприклад, якщо це будівля для комерційної та житлової діяльності, необхідно забезпечити окремі входи, зони та комунікації для обох типів користувачів.
- **Безпека:** При проектуванні подвійних споруд важливо враховувати можливі ризики, які можуть виникнути внаслідок комбінації різних функцій. Наприклад, якщо одна з частин будівлі використовується для промислової діяльності, необхідно вжити заходів безпеки, щоб уникнути потенційних небезпек для житлової зони.
- **Ефективне використання простору:** Важливо максимально ефективно використовувати доступний простір, забезпечуючи оптимальні умови для обох типів діяльності. Це може включати раціональне розміщення приміщень, оптимізацію систем інженерії та зручну планування.

- **Дизайн:** Важливо забезпечити гармонійний дизайн, який враховує потреби обох типів користувачів. Наприклад, естетичний вигляд будівлі може бути важливим для комерційної частини, тоді як функціональність та зручність можуть бути пріоритетами для житлової зони.
- **Стандарти та правила:** Під час проектування потрібно дотримуватися всіх відповідних будівельних стандартів, правил та регуляцій, щоб забезпечити безпеку та відповідність будівлі законодавству.

Узагальнюючи, проектування споруд подвійного призначення вимагає комплексного підходу, що враховує потреби обох типів користувачів, безпеку, ефективне використання простору та дотримання відповідних стандартів та правил.

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування відіграють значну роль щодо охорони та оборони територіальних громад. Відповідно до ч. 2 ст. 98 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», органи місцевого самоврядування і далі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та іншими законами України. Органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти діяльності військовому командуванню та військовим адміністраціям щодо забезпечення заходів, які необхідні для запровадження правового режиму воєнного стану на відповідній території та захисту безпеки населення.

Кодексом цивільного захисту України (далі – Кодекс) визначено повноваження та обов'язки центральних, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту в частині організації укриття населення у фонді захисних споруд цивільного захисту, як засобу колективного захисту. Дорученням Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 № 14529/0/1-22 встановлено, що заклади освіти усіх форм власності для забезпечення готовності до освітнього процесу повинні забезпечити усіх учасників освітнього процесу засобами колективного

захисту в повному обсязі. До фонду захисних споруд цивільного захисту належать захисні споруди цивільного захисту (сховища, протирадіаційні укриття, у тому числі швидкосторуджувані), споруди подвійного призначення із захисними властивостями сховища або протирадіаційного укриття та найпростіші укриття.

В особливий період, згідно Кодексу, нарощування фонду захисних споруд цивільного захисту може здійснюватися шляхом будівництва швидкосторуджуваних захисних споруд цивільного захисту та створення найпростіших укриттів.

Статтею 32 Кодексу визначено в яких видах споруд підлягають укриттю певні категорії населення в особливий період та мирний час з метою захисту населення (працівників) від небезпечних факторів надзвичайних ситуацій. Разом з цим визначено таку категорію засобів колективного захисту як найпростіше укриття — фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, інша споруда підземного простору, в якій можливе тимчасове перебування людей з метою зниження комбінованого ураження від небезпечних чинників, а також від дії засобів ураження в особливий період.

Питання створення фонду захисних споруд цивільного захисту врегульовано законодавчими та нормативно-правовими актами.

Відповідно до вимог Кодексу та Порядку створення фонду захисних споруд у закладах освіти може здійснюватися шляхом:

проєктування та будівництва сховищ і протирадіаційних укриттів, у тому числі швидкосторуджуваних, а також споруд подвійного призначення із відповідними захисними властивостями (реалізації положень розділів інженерно-технічних заходів цивільного захисту проєктної та містобудівної документації відповідного рівня) – здійснюється під час будівництва закладів освіти (нового будівництва, проведення реконструкції або капітального ремонту);

- облаштування і взяття на облік як споруд подвійного призначення або найпростіших укриттів об'єктів іншого призначення, що експлуатуються, зокрема підземних і наземних будівель і споруд, а також інших об'єктів – здійснюється шляхом проведення заходів організаційного характеру (огляду або оцінки стану готовності та технічної інвентаризації);
- створення фортифікаційних споруд як найпростіших укриттів здійснюється без процесу будівництва шляхом зведення тимчасових споруд з бетонних та залізобетонних будівельних конструкцій (можливо тих, що були у використанні), габіонів та мішків з ґрунтом (піском), створення перекритих щілин у ґрунті, потребує наявності відповідних конструкцій та матеріалів, а також часу.

Також відповідно до вимог Кодексу заклади освіти можуть використовувати для укриття учасників освітнього процесу об'єкти фонду захисних споруд інших суб'єктів господарювання на договірних засадах.

Необхідно зазначити, що відповідно до вимог Кодексу переважна частина закладів освіти має бути забезпечена захисними спорудами, такими як протирадіаційні укриття або споруди подвійного призначення з властивостями протирадіаційних укриттів. Тому, пріоритетним є будівництво саме захисних споруд цивільного захисту або споруд подвійного призначення із відповідними захисними властивостями з метою захисту вищезазначених категорій населення як в особливий період так і мирний час.

На шляху до облаштування укриттів виникає найголовніше питання – хто має це фінансувати? Адже на ремонт потрібні великі суми, а на будівництво нових укриттів – ще більші. В місцевих бюджетах, як правило, немає можливості це профінансувати.

Українським законодавством передбачено, що фінансування ремонту укриттів має брати на себе засновник закладу освіти та його керівник. Тобто,

це можуть бути, наприклад, районне управління освіти (у великих містах) чи територіальна громада (у невеликих містах та селах).

Постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2023 року № 419 затверджено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на облаштування укриттів у закладах загальної середньої освіти і Київській області виділено 163,4 млн грн коштів з державного бюджету. Порядок передбачає співфінансування з місцевих бюджетів громад від 10 до 30 %.

Об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту повинні бути оснащені відповідно до Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09 липня 2018 року № 579, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 липня 2018 року за № 879/32331. Забезпечено безперешкодний доступ до захисних споруд, які передбачені для укриття населення.

Органи місцевого самоврядування повинні забезпечити виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови території» в частині обов'язкового розроблення в містобудівній документації регіонального та місцевого рівнів, а також проектній документації на будівництво, розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту. Відповідальність за цей процес лежить, як правило, на територіальних громадах. На практиці з цим виникає чимало труднощів. Так, наприклад, у деяких школах немає відповідних приміщень для сховища, яке можна було б облаштувати з урахуванням усіх норм Державної служби з надзвичайних ситуацій

Захисні споруди цивільного захисту (сховища та протирадіаційні укриття), споруди подвійного призначення та найпростіші укриття складають фонд захисних споруд цивільного захисту і належать до засобів колективного захисту.

У 2024 році розподіл субвенції на облаштування й ремонти укриттів у

зкладах освіти відбуватиметься за допомогою платформи “DREAM”. Громади самостійно подаватимуть проекти в систему, аби отримати фінансування. У 2023 році вдалося побудувати чи відремонтувати **235 укриттів** у закладах освіти, завдяки чому 143,5 тисячі школярів і школярок повернулися до офлайн-навчання.

Аби отримати державне фінансування громадам і закладам загальної середньої освіти необхідно відповідати таким вимогам:

- мати проектно-кошторисну документацію на будівництво або капітальний ремонт укриття;
- у школі має навчатися не менше ніж 200 дітей;
- заклад освіт має знаходитися на підконтрольній Україні території й потребувати капітального ремонту або будівництва укриття;
- проект має бути завершений до кінця 2024 року;
- підтверджене співфінансування від громади має становити не менше 10% від загальної вартості проекту.

Станом на травень 2024р Кабінет міністрів України виділив 1 млрд грн на будівництво укриттів, в закладах охорони здоров'я на умовах співфінансування. Кошти будуть спрямовані на будівництво, реставрацію, капітальний ремонт сховищ, протирадіаційних укриттів та споруд подвійного призначення у лікарнях комунальної форми власності.

Для цього органи місцевого самоврядування, спільно з медзакладом повинні розробити містобудівну документацію, мати затверджену проектну документацію, а також позитивний висновок її експертизи.

Важливо зазначити, що проект реалізується лише за умови співфінансування з місцевих бюджетів.

УМОВИ СПІВФІНАНСУВАННЯ

ТИП БЮДЖЕТУ	МАКСИМАЛЬНИЙ % СУБВЕНЦІЇ	МІНІМАЛЬНИЙ % КОШТІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ
для бюджетів міських територіальних громад з індексом податкоспроможності більше 1,1	70%	30%
для обласних бюджетів та бюджету міста Києва	70%	30%
для бюджетів сільських та селищних територіальних громад з індексом податкоспроможності більше 1,1	80%	20%
для бюджетів місцевого самоврядування з індексом податкоспроможності 1,1 та менше	90%	10%
для бюджетів місцевого самоврядування, з яких здійснюється фінансування закладів, що розташовані в селах, які мають статус гірських населених пунктів	95%	5%

Вкрай важливо, громадам забезпечувати розроблення міських цільових програм щодо приведення захисних споруд цивільного захисту у готовність на умовах співфінансування, адже зрозуміло, що міські бюджети у жодному разі не покривають повне фінансування таких складних проектів.

2.2. Загальні вимоги до проектування, розміщення, будівництва та використання захисних споруд цивільного захисту

Проблема створення і утримання фонду захисних споруд цивільного захисту є комплексною та системною і такою, якій не приділялося належної уваги десятки років, тому очікувати її моментального вирішення було б не дуже правильно.

Потреба у фонді захисних споруд цивільного захисту визначається із розрахунку необхідності укриття всіх категорій населення за місцем роботи та за місцем проживання, а також інших категорій населення за місцем тимчасового перебування, у визначених законодавством випадках.

Кодекс цивільного захисту України є базовим документом, що регулює питання організації та забезпечення цивільного захисту населення в Україні. У контексті укриттів саме Кодекс містить важливі аспекти, зокрема визначає вимоги до їх конструкції, обладнання, безпеки та інших аспектів, що забезпечують ефективний захист людей в разі надзвичайних ситуацій. Він визначає правові стандарти, процедури та вимоги, які мають на меті забезпечити безпеку та захист населення в укриттях. Також передбачає систему контролю та нагляду за дотриманням цих вимог. Згідно з Кодексом цивільного захисту України основними видами захисних споруд є сховища, протирадіаційні укриття і споруди подвійного призначення.

Також існують норми оснащення формування з обслуговування захисної споруди, затверджені наказом МВС № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту». Зокрема, там конкретизовано вимоги щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту.

Постанова Кабінету Міністрів України № 138 від 10 березня 2017р “Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту” визначає механізм створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту (далі - захисні споруди), виключення таких споруд із фонду, ведення обліку сховищ, протирадіаційних укриттів, споруд подвійного призначення та найпростіших укриттів, що є об’єктами відповідного фонду, а також статус таких об’єктів для забезпечення захисту населення.

ДБН В.2.2-5:2023 “Захисні споруди цивільного захисту” встановлює основні положення щодо проектування захисних споруд цивільного захисту (далі – захисні споруди) та споруд подвійного призначення, призначених для укриття населення. Положеннями цих норм передбачено, що захисні споруди та споруди подвійного призначення (далі – СПП) проектуються та будуються таким чином, щоб протягом певного часу (до 48 годин) створити належні умови для перебування людей, що підлягають укриттю, та

забезпечити їх захист шляхом виключення або зменшення прогнозованих впливів небезпечних чинників, які можуть виникнути як складова частина небезпечних явищ надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів.

Враховуючи те, що збройна агресія проти України прийняла затяжний характер, а потреба в мережі захисних споруд цивільного захисту тільки зростає, є необхідність в стимулюванні належного утримання та експлуатації споруд цивільного захисту

Одним з найефективніших способів захисту населення при виникненні техногенних аварій та воєнних дій є укриття населення в захисних спорудах цивільного захисту. З цією метою повинно здійснюватись планомірне накопичення фонду ЗС (сховищ та протирадіаційних укриттів), які у повсякденній діяльності повинні використовуватись для господарської необхідності та обслуговування населення.

Загалом, чітке визначення та відмінності між різними об'єктами фонду захисних споруд цивільного захисту містить Кодекс цивільного захисту України, що має силу Закону України.

Так, відповідно до вимог статті 32 Кодексу:

1) сховище - це герметична споруда, в якій створені умови для перебування людей та їх захисту протягом певного часу (не менше 48 годин) шляхом виключення або зменшення прогнозованого впливу небезпечних чинників, що можуть виникнути внаслідок надзвичайної ситуації, застосування зброї масового ураження та звичайних засобів ураження під час воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів;

2) протирадіаційне укриття - це негерметична споруда, в якій створені умови для перебування людей та їх захисту протягом певного часу (не менше 48 годин) шляхом зменшення прогнозованого впливу небезпечних чинників, які можуть виникнути внаслідок надзвичайної ситуації, та

іонізуючого опромінення у разі радіаційної аварії і радіоактивного забруднення місцевості та непрямой дії звичайних засобів ураження під час воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів.

Для укриття населення також використовуються споруди подвійного призначення - будівлі, споруди чи їх окремі частини, призначені для використання за основним функціональним призначенням з метою забезпечення суспільних або господарських потреб, а також мають відповідні захисні властивості та спроектовані, побудовані або пристосовані таким чином, щоб забезпечити умови для тимчасового перебування людей у разі виникнення небезпеки їх життю та здоров'ю під час надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів.

Найпростіше укриття - це цокольне або підвальне приміщення, інша споруда підземного простору, в якій створені умови для тимчасового перебування людей (не менше 48 годин) у разі виникнення небезпеки їх життю та здоров'ю з метою зменшення непрямой дії звичайних засобів ураження під час воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів.

Захисні споруди цивільного захисту, споруди подвійного призначення (СПП), первинні (мобільні) та найпростіші укриття складають фонд захисних споруд цивільного захисту, є об'єктами такого фонду, мають стратегічне значення для забезпечення захисту населення і належать до засобів колективного захисту.

Об'єкти фонду захисних споруд мають стратегічне значення для забезпечення захисту населення, що передбачає:

будівництво та створення таких об'єктів, їх утримання та експлуатацію відповідно до вимог законодавства;

приведення об'єктів фонду захисних споруд у готовність до використання за призначенням у разі приведення єдиної державної системи цивільного захисту, її складових частин у режим підвищеної готовності,

виникнення надзвичайної ситуації, введення надзвичайного стану та в особливий період;

будівництво, створення та облаштування об'єктів фонду захисних споруд в умовах особливого періоду;

заборону зміни функціонального призначення об'єктів фонду захисних споруд для укриття населення під час приватизації, відчуження;

забезпечення безперешкодного цілодобового доступу населення до об'єктів фонду захисних споруд під час оголошення сигналів і повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, а також створення умов для життєдіяльності населення, яке укривається в таких спорудах. Об'єкти фонду захисних споруд закладів освіти під час здійснення освітнього процесу за очною формою здобуття освіти доступні тільки для учасників освітнього процесу;

Згідно з вимогами ДБН В.2.2-5:2023 “Захисні споруди цивільного захисту” споруди подвійного призначення проектується та будуються із захисними властивостями сховищ або укриттів.

З метою раціонального використання захисних споруд поза межами періоду дії надзвичайних ситуацій, воєнних (бойових) дій та терористичних актів в житлових будінках та будівлях громадського призначення, у тому числі закладах освіти та закладах охорони здоров'я рекомендується проектувати споруди подвійного призначення, які:

- призначені для використання за основним функціональним призначенням з метою забезпечення суспільних або господарських потреб (основне функціональне призначення);
- мають захисні властивості сховищ або ПРУ та спроектовані, побудовані або пристосовані таким чином, щоб забезпечити умови для тимчасового перебування людей, що підлягають укриттю, під час дії надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів. СПП мають одночасно задовольняти вимоги, встановлені будівельними нормами відповідно до обох функціональних призначень таких споруд.

Отже, як висновок можна сформулювати твердження, що порівняно з укриттям сховище є значно складнішою та більш затратною захисною спорудою цивільного захисту, а укриття в ньому передбачається організувати виключно для окремих категорій населення, наприклад, для персоналу об'єктів критичної інфраструктури, які в силу особливостей технологічного процесу не мають можливості покинути такі об'єкти (евакуюватися) навіть в умовах інтенсивних бойових дій.

Враховуючи відсутність достатньої кількості захисних споруд цивільного захисту та споруд подвійного призначення і нагальну потребу в нарощуванні фонду захисних споруд, в особливий період (тобто, в такий, який є на сьогодні, в умовах війни) основна увага мала б бути приділена прискореному будівництву саме укриттів або споруд подвійного призначення із відповідними захисними властивостями.

Захисні споруди та споруди подвійного призначення проєктуються з урахуванням радіусу збору населення. Радіус збору населення приймають з урахуванням особливостей місцевості та рельєфу:

- 300 м – для багатоповерхової забудови, забудови підвищеної поверховості та висотної забудови;
- 500 м – для середньоповерхової та малоповерхові забудови;
- 300 м – для суб'єктів господарювання віднесених до відповідних категорії цивільного захисту;
- не більше ніж 500 м – для інших суб'єктів господарювання.

Захисні споруди та СПП відносно оточуючої забудови, проєктуються окремо розташованими, прибудованими та вбудованими. Прибудовані і вбудовані захисні споруди та СПП проєктуються у підземних, цокольних та підвальних поверхах. Окремо розташовані захисні споруди та СПП відносно планувальної позначки землі проєктуються заглибленими або частково заглибленими. Водночас з урахуванням реального стану забудови населених пунктів, наявності розвинутої системи підземних інженерних комунікацій, а також місцевостей зі складними інженерно-геологічними

умовами, в багатьох випадках виконати заглиблення укриттів є об'єктивно неможливим.

При виборі способу розміщення відносно планувальної позначки землі слід враховувати геологічні, гідрогеологічні та інші умови. Для додаткового підвищення захисних властивостей допускається використання таких методів:

- додаткового обкладення бетонними (залізобетонними) будівельними конструкціями (виробами);
- встановлення габіонів, наповнених сипучими матеріалами;
- обкладання таких споруд мішками з сипучими матеріалами, за умов забезпечення їх надійної фіксації та цілісності. Окремо розташовані та прибудовані захисні споруди та СПП потрібно розміщувати за межами зон можливих завалів від інших будівель або споруд. Захисні споруди та СПП рекомендується розташовувати на відстані не менше ніж 5 м (у просвіті) від зовнішніх мереж водопостачання, теплопостачання та напірної каналізації діаметром не більше ніж 200 мм. При діаметрі більше ніж 200 мм відстань захисних споруд та СПП до мереж водопостачання, теплопостачання та напірних каналізаційних магістралей повинна бути не менше ніж 15 м .

Необхідна кількість та місткість кожної захисної споруди та СПП визначається завданням на проектування, виходячи з розрахункової кількості осіб, що підлягають укриттю. Загальна місткість захисних споруд цивільного захисту та СПП закладів охорони здоров'я визначається з урахуванням максимальної кількості осіб, що можуть одночасно (постійно та тимчасово) перебувати на об'єкті, в тому числі осіб, що перебувають у приміщеннях, необхідних для можливості забезпечення надання безперервної медичної допомоги . Загальна місткість захисних споруд та СПП закладів дошкільної освіти визначається можливістю укриття 100% учасників освітнього процесу (вихованців, педагогічних працівників, помічників вихователів, медичних працівників, асистентів дітей з особливими освітніми потребами) та інших працівників закладу дошкільної

освіти. При реконструкції вбудованих та при новому будівництві окремо розташованих та прибудованих захисних споруд або СПП в межах земельної ділянки існуючих закладів освіти, допускається зменшувати місткість захисних споруд та СПП до 60% від загальної місткості закладу освіти за умови, що укриттю підлягають всі особи, які можуть одночасно перебувати у будівлі відповідно до режиму роботи закладу у найбільш чисельну зміну. Загальна місткість захисних споруд та СПП закладів загальної середньої освіти визначається можливістю укриття 100% учасників освітнього процесу та інших працівників закладу. Загальна місткість захисних споруд та СПП громадських будівель визначається можливістю укриття 100% розрахункової кількості осіб, що періодично перебувають на об'єкті. Проектні рішення захисних споруд та СПП повинні забезпечувати доступність та безпеку з урахуванням мобільності осіб з інвалідністю різних категорій та їхньої чисельності.

Фінансування заходів щодо проектування та будівництва об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту та пристосування інших об'єктів для укриття населення може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб та інших не заборонених законодавством джерел. Утримання об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту у готовності до використання за призначенням та експлуатація таких об'єктів здійснюються їх власниками, користувачами, юридичними особами, на балансі яких вони перебувають (у тому числі утримання та експлуатація споруд, що не увійшли до їх статутних капіталів у процесі приватизації (корпоратизації), за рахунок власних коштів та інших не заборонених законодавством джерел.

Відповідальність за порушення вимог щодо утримання у готовності до використання за призначенням та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту в мирний час та в особливий період несуть власники, користувачі об'єктів та юридичні особи, на балансі яких вони перебувають, відповідно до закону.

Процес вивчення проблемних питань і можливості реалізації на практиці з метою максимально можливого забезпечення безпеки людей повинен продовжуватися та набирати обертів.

РОЗДІЛ 3. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ

3.1. Інклюзивність міста, як необхідність

Як виявилось, незважаючи на законодавчо прописані норми щодо інклюзивності, українські міста абсолютно не готові для комфортного проживання людей з обмеженими можливостями.

За дослідженнями багатьох громадських організацій, понад 80% міського простору є неінклюзивним, тобто таким, у якому неможливо пересуватися людям з обмеженими можливостями. І це без урахування неінклюзивних доріг, тротуарів, входів у заклади та громадського транспорту.

Українські міста багато років закривали очі на проблеми інклюзивності.

За оцінками Hour Foundation, близько 200 тисяч українців отримали серйозні травми на війні, з них кожен десятий отримав поранення, які потребують ампутації.

Та насправді в українському суспільстві людей з інвалідністю і дотепер було немало. Однак, люди з травмами найчастіше просто не можуть вийти з дому. Вони б хотіли жити активним соціальним життям, але не можуть цього зробити через неінклюзивне середовище.

Коли ми говоримо про важливість інклюзивного середовища, то ми маємо розуміти, що воно потрібно не тільки людям з інвалідністю. Адже маломобільним може стати будь-хто із нас в певні періоди свого життя. Приміром, мами з дітьми у візках, люди похилого віку, молоді люди, які просто почувається сьогодні недобре, люди, які хворіють, отримали побутову травму чи переносять післяопераційний період. Отже, інклюзивний простір у містах насправді потрібен кожному.

І це не тільки про гостру необхідність, Інклюзивність — це в першу чергу повага та безпека. Людина в інклюзивному середовищі зайвий раз не піддає себе ризику, незважаючи на погоду чи будь-яку іншу ситуацію в житті. Це повага до людей з інвалідністю саме у побутовому житті, адже ми не можемо змушувати людей, які боронили нашу незалежність, сидіти в чотирьох стінах через неінклюзивність міського простору.

Головний принцип інклюзії: рівні можливості для кожного і кожної. І відповідальності за ці можливості — також.

Тут йдеться не про окремо створені умови чи покращення, щось спеціальне та особливе, а про рівність у будь-яких проявах. Усі учасники та учасниці суспільства на рівних умовах здобувають освіту, працевлаштовуються, сплачують податки, ходять голосувати, проводять

дозвілля, реалізують свої ідеї, розвивають таланти, отримують чи надають послуги, розвивають економіку та країну в цілому.

Позитивним і невідворотним процесом стало прийняття у квітні 2021 року розпорядження Кабінетом Міністрів України зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яку розробили в межах ініціативи «Без бар'єрів». Поява цього важливого та доленосного документа свідчить про те, що суспільство вже готове до такої трансформації.

«Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» – це комплексний план, який надає пріоритет інклюзивності та доступності з урахуванням різноманітних потреб усіх громадян та спрямований на здійснення розвитку міст і сіл шляхом ретельного планування та управління з акцентом на участь громадськості. Це забезпечує виконання Завдання 11.2. Національної доповіді: «Забезпечити розвиток поселень і територій виключно на засадах комплексного планування та управління за участі громадськості» через: – участь громадськості (регулярні громадські консультації, представництво в органах прийняття рішень); – планування та управління (проведення оцінки потреб, пріоритет доступності, моніторинг та оцінка планів розвитку).

Отже, «Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» є ключовим інструментом у досягненні Цілі сталого розвитку (ЦСР) «Сталий розвиток міст і громад», яка спрямована на те, щоб зробити міста та населені пункти інклюзивними, безпечними, стійкими та сталими. Згідно з проведеними дослідженнями «Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» в контексті інклюзивності, варто зазначити, що міська мобільність була визначена як важливий елемент реалізації стратегії. Міська мобільність ідентифікується не просто як елемент, а як критичний чинник, який може вплинути на реалізацію інклюзивної стратегії. Важливість ефективних, доступних та сталих систем міського транспорту в сучасному міському

середовищі неможливо переоцінити, особливо в контексті Національної стратегії, спрямованої на підвищення доступності. Дослідження підкреслює необхідність подальшого вивчення цієї теми та розробки комплексного набору заходів для її реалізації. Таким чином, в рамках «Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» стала міська мобільність відіграє ключову роль у створенні інклюзивного міста.

Вплив урбанізації на міську мобільність: зростання міст вимагає більш надійних методів переміщення та ефективних транспортних систем, що включає розвиток громадського транспорту, просування велосипедного та пішохідного руху, а також впровадження інтелектуальних транспортних систем. Так, наприклад, інженери часто працюючи над розробкою транспортних систем, не приділяють достатньої уваги потребам пішоходів щодо можливості їх комфортного та безпечного пересування, знижуючи таким чином загальну «привабливість» пішого пересування. В контексті війни та відновлення пошкоджених територій, постійно зростає необхідність врахування потреб усіх користувачів інфраструктури, особливо з огляду на збільшення кількості ветеранів та цивільних осіб з травмами та пораненнями в міських та сільських зонах. Пішохідна інфраструктура відіграє критичну роль в пересуванні осіб з обмеженими можливостями, допомагаючи їм дістатися до магазинів, медичних установ та громадського транспорту та є невід'ємною складовою концепції інклюзивного міста. Відсутність належної пішохідної інфраструктури може замкнути тисячі ветеранів та цивільних в їхніх домівках, позбавляючи можливості адаптації та повноцінного життя.

Вплив міської мобільності на урбанізацію: ефективні транспортні системи сприяють розвитку міських районів, поліпшуючи доступність до робочих місць, освіти та інших необхідних послуг та місць, що приводить до більшої зайнятості та економічного розвитку, поліпшення якості життя місцевих мешканців, а також сприяє їх соціальній та культурній інтеграції;

сприяння зростанню міст. – Стала міська мобільність як рішення проблем інклюзивної урбанізації: Стала міська мобільність як рішення проблем інклюзивної урбанізації: Використання сталого транспорту сприяє зменшенню проблем, пов'язаних з урбанізацією, такі як забруднення повітря (використання сталого транспорту, такого як електромобілі, велосипеди, які зменшують викиди вуглецю), шум, пробки (зменшення пробок за допомогою розвитку альтернативних форм транспорту), зниження якості життя (зменшення забруднення, шуму та стресу, пов'язаного з пробками, може покращити здоров'я громадян) та ексклюзія (посилення доступності та мобільності може допомогти забезпечити рівні можливості для всіх громадян, незалежно від їх фізичних можливостей, віку чи соціального статусу). Важливо залучати громадськість до процесу прийняття рішень, щоб забезпечити, що стратегії міської мобільності відповідають потребам громадян (як приклад, пропозиції щодо створення велодоріжок, пішохідних зон та інших засобів для підтримки немоторизованого транспорту). Отже, стала міська мобільність є потужним інструментом для рішення проблем інклюзивної урбанізації, сприяючи створенню здорових, справедливих та стійких міст. «Стала мобільність – це надання послуг та інфраструктури для пересування людей і товарів». Цей процес сприяє економічному та соціальному прогресу поточного та наступних поколінь, гарантуючи безпеку, фізичну та економічну доступність, ефективність та стійкість до змін.

В чому унікальність стратегії? Це чи не найперший випадок, коли стратегію створювали фахівці, які працюють у сфері інклюзивності багато років, а органи державного управління виступали у якості упорядників документа. Це стало наочним втіленням принципу «Нічого для нас без нас».

У рамках стратегії було обрано декілька напрямків для того, щоб охопити всі сфери життя:

- фізична безбар'єрність: всі інфраструктурні й фізичні об'єкти, які нас оточують;
- інформаційна: усунення бар'єрів для доступу до інформації (наприклад, потрібну інформацію не завжди можуть отримувати літні люди, люди з порушеннями зору, слуху);
- цифрова: одним із яскравих втілень є застосунок «Дія»;
- освітня: для отримання якісної освіти у кожної людини не має бути бар'єрів;
- суспільно-громадська: відсутність бар'єрів у всіх суспільних процесах і для окремого громадянина на всіх етапах життя;
- економічна: це нововведення, щоб подолати економічну нерівність, яка наразі існує.

Безбар'єрність — це коли зручно всім без винятку

Замість точкової допомоги тим, хто «за бар'єром», треба усунути цей бар'єр. Містам вкрай необхідно створити такі умови, щоб кожна людина не натикалась на нього на будь-якому етапі свого життя.

Безбар'єрність це також про усунення «ментальних та психологічних бар'єрів», які, на жаль, частково у нас все ще існують. Після затвердження Національної стратегії був створений Довідник з безбар'єрності. У ньому викладено всю коректну термінологію, яку варто використовувати замість дискримінаційної, образливої лексики щодо певних груп людей, яку іноді в суспільстві все ще використовують до сьогодні.

Безбар'єрність — нова суспільна норма

Якщо інклюзія — це процес, то безбар'єрність — нова суспільна норма. Коли говоримо бар'єри, варто згадати про світ, який нас оточує. Варто згадати тут про два явища.

Доступність — можливість мати доступ до об'єктів або послуг. Цей аспект регулюється нормами й стандартами, які застосовуються, наприклад

у будівництві. Завдяки йому можна створити, наприклад, дійсно зручні нормативні пандуси.

Універсальний дизайн — це дизайн усіх речей, які нас оточують, у центрі уваги якого знаходиться людина і який враховує потреби кожного і кожної. Він не передбачає прописаних норм і стандартів, але він має певні принципи.

7 принципів універсального дизайну:

1. Рівність та доступність використання.
2. Гнучкість використання.
3. Простота й інтуїтивність використання.
4. Доступно викладена інформація.
5. Терпимість до помилок.
6. Малі фізичні зусилля.
7. Наявність необхідного розміру, місця, простору.

Маломобільні групи населення: хто це?

Часто ми помилково вважаємо, що до цієї групи відносяться особи з інвалідністю. Насправді до маломобільних груп населення входять:

- вагітні жінки;
- діти до 7 років;
- особи, що супроводжують малолітніх дітей;
- люди літнього віку;
- люди з постійними та/або тимчасовими функціональними порушеннями;
- люди з інвалідністю;
- люди, які отримали тимчасову травму, або хворіють;

- люди з нестандартними розмірами тіла: значно більшою або меншою за середню масою тіла, низьким чи високим зростом порівняно з середнім;
- люди, які протягом певного часу можуть бути неуважними.

Тобто забезпечення безбар'єрності, тим чи іншим чином, потрібне кожному з нас.

3.2. Проблеми інклюзивної урбанізації та їх вирішення

	Проблема	Можливі шляхи вирішення
1	Перенаселеність і перевантаження транспортних систем/недоступність транспорту	Створення ефективних та доступних транспортних систем забезпечує доступ усіх громадян до основних послуг та можливостей міста, сприяючи зменшенню перевантаження
2	Погіршення якості навколишнього середовища	Надання переваги публічному транспорту, велосипедам, пішоходам та іншим екологічно чистим видам транспорту зменшує викиди та поліпшує якість навколишнього середовища
3	Нерівномірний розподіл ресурсів	Ефективна транспортна система забезпечує рівномірний розподіл ресурсів, забезпечуючи доступ до послуг та можливостей для всіх районів міста
4	Енергетична неефективність	Використання енергоефективних технологій може знизити споживання енергії та відповідно зменшити викиди шкідливих речовин
5	Невідповідність інфраструктури реальним потребам	Стала міська мобільність сприяє покращенню та оптимізації існуючої транспортної інфраструктури, що, в свою чергу, поліпшить доступність та комфорт пересування для всіх громадян
6	Соціальна нерівність	Сталий розвиток мобільності може забезпечити більш доступний та інклюзивний транспорт, сприяючи соціальній справедливості шляхом забезпечення рівного доступу до транспорту для всіх груп суспільства через покращення

		публічного транспорту, розвиток інфраструктури для пішоходів та велосипедистів, використання технологій, таких як каршеринг (прокат автомобілів) або мобільні додатки для оренди транспорту
7	Загроза безпеці	Стала міська мобільність має потенціал зменшення ризиків дорожньо-транспортних пригод за рахунок впровадження безпечних технологій та підвищення культури безпеки на дорогах через впровадження безпечних технологій, таких як автономні транспортні засоби, асистенти водія, системи попередження зіткнень та інтелектуальні системи управління трафіком; освіта водіїв, пішоходів і велосипедистів щодо культури безпеки на дорогах, розвиток та дотримання правил дорожнього руху, заохочення відповідальної поведінки на дорозі.

Що впливає на тенденцію розвитку інклюзії та безбар'єрності?

Перш за все, це **старіння населення**. Цікавий факт: один бізнес порахував, що його товари чи послуги недоступні для людей літнього віку, які й на пенсії хочуть жити комфортним життям. Цю категорію своїх клієнтів вони «втрачають», тоді коли важливо враховувати їх інтереси. Тому, наприклад, почали виробляти поручні в душі та робити низькі пороги в душових кабінах. Люди літнього віку хочуть жити активним життям: ходити в кафе, кіно, подорожувати. І для цього створюються умови. Також на розвиток інклюзії впливає таке явище, як **соціальна орієнтованість**. У розвинених країнах у центрі всього — людське різноманіття та рух до гендерної рівності.

Технологічний та економічний аспекти також впливають на розвиток інклюзії. Наприклад, додатки з жестової мови для людей з порушеннями слуху. Для незрячих людей є зчитувачі екранів. Наприклад, долучення пенсіонерів до товарів і послуг — це вигідно для бізнесу і країни в цілому.

Наприклад, якщо людина з інвалідністю працює, це теж вклад в економіку: вона отримує зарплату, яку витрачає на товари й послуги. Вона сплачує податки, замість того, щоб просто бути вдома й отримувати пенсію. Інклюзія також сприяє розширенню ринку, покращенню репутації та зміцненню компанії чи бренду завдяки людиноцентричності.

Тож робити країну безбар'єрною — це завдання кожного з нас.

Актуальність теми дослідження і стан вивчення питання Концепція інклюзивного розвитку міст в останній час набуває великої популярності в громадах.

Застосована в багатьох міських програмах, концепція передбачає, що кожен суб'єкт економіки є важливим, унікальним, цінним для суспільства і має (або повинен мати) можливості для задоволення власних потреб та інтересів. У широкому розумінні інклюзивний розвиток полягає у посиленні залучення до вирішення політичних, соціально-економічних, екологічних, духовних проблем розвитку громади всіх без винятку верств населення і соціальних груп (включаючи найвразливіші категорії), а також територій.

Це подолає соціальну і просторову диференціацію, справедливий розподіл доходів і ресурсів, їх збереження і відновлення, включення до життєдіяльності периферійних, у т.ч. депресивних районів, що неодмінно буде супроводжуватися покращенням якості життя населення. Як певний процес, інклюзивний розвиток спирається на забезпечення повсюдної можливості і заохочення участі населення в процесах політичних, соціально-економічних, соціокультурних та екологічних змін. Враховуючи серйозні виклики та події в сучасній Україні і перебіг реформи

децентралізації влади, всебічне осмислення концепції інклюзивності набуває великого гуманітарного сенсу та актуальності.

Свідченням актуальності проблеми є також те, що серед 17 Глобальних Цілей сталого розвитку 2030, проголошених на 70-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН, 11-ою сформульована ціль «забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості і екологічної стійкості населених пунктів», окремими складовими якої є:

- розширення масштабів відкритої для всіх і екологічно стійкої урбанізації та можливостей для комплексного і сталого планування населених пунктів та управління ними на основі широкої участі в усіх країнах;

- зменшення негативного екологічного впливу міст у перерахунку на одну людину, в тому числі шляхом приділення особливої уваги якості повітря і видаленню міських та інших відходів;

- забезпечення загального доступу до безпечних, доступних і відкритих для всіх зелених зон та громадських місць, особливо для жінок і дітей, літніх людей та інвалідів.

Процес прийняття чи сприйняття конкретних міських моделей розвитку в Україні необхідно впроваджувати шляхом осмислення окремих успішних і можливих для адаптації практик. Зокрема, відома міжнародна організація EUROCITIES, яка об'єднує місцеві громади понад 140 європейських міст і має за мету забезпечення комфортного існування містян та всебічне їх залучення у життєдіяльність міст зі зменшенням екологічного тиску на довкілля, постійно публікує дослідження, присвячені порівнянню найкращих міських практик, що визнається Європейською Комісією як сприяння європейській соціальній політиці на місцевому рівні. Тому вони є потужними генераторами не лише тенденцій суспільного розвитку, але і нових ідей, де знаходять впровадження нові урбаністичні концепції («розумні міста», «креативні міста», «зелені міста», «міста, що навчаються» тощо), апробуються новітні елементи локального урядування.

У багатьох містах підвищується конфліктогенність простору, а їх економічний розвиток не супроводжується необхідним відчуттям комфортності та якості проживання всіх гендерних, вікових, соціальних груп. Причинами є як неефективний перерозподіл ресурсів, так і незалученість і непоінформованість громадян щодо суспільно-економічних процесів і подій у місті (брак інклюзії). Саме тому чимало міст на сьогодні починає ставити перед собою широкі завдання інклюзивного зростання, серед яких на першому місці – якість життя громадян, скорочення нерівності й бідності, залучення до активного економічного життя всіх верств населення, використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища, перехід міських економік на «зелені принципи» через збільшення частки відновлених джерел енергії.

Керівники міст починають усвідомлювати, що ресурси, які витрачаються на ініціативи з активного включення, є інвестицією в майбутнє. Якщо люди, що перебувають у невідповідному становищі, можуть бути включені у життєдіяльність міста, це створює значні переваги не тільки для цих осіб, з точки зору здоров'я та благополуччя, але й для суспільства загалом.

Безбар'єрність міського простору при цьому має зруйнувати як фізичні, так і психологічні кордони. Невід'ємною складовою збалансованості міського розвитку є підтримка його екологічного вектора, що зрештою зумовлює тривалість та якість життя населення. Отже, при аналізі міського середовища йдеться про якість повітря й водних ресурсів та обсяги їх забруднення, ефективність управління відходами, особливості забудови, транспортної системи, енергоефективність, доступність зелених зон та їх характеристики, а зрештою і вираженість екологічних пріоритетів у планувальній документації.

Можливості окремих міст у забезпеченні необхідних параметрів екологічності до певної міри регламентуються національною політикою, успішністю імплементації глобальних вимог, водночас саме міська влада та

громадяни є рушійною силою перетворень міського ландшафту. Вираженою тут залишається і економічна складова. Успішними є й дії в напрямі забезпечення стійкості міського розвитку, що передбачають ефективність землекористування, енергоефективність, гнучкість та надійність міської інфраструктури, кліматично-дружнє міське середовище, розвиток зеленої інфраструктури.

Впровадження Smart-розвитку пов'язується з діджиталізацією процесів, що сприяють поліпшенню якості життя жителів і гостей міста за умови, що це відповідає державним будівельним нормам та стандартам. У місті необхідно впроваджувати різні електронні сервіси та онлайн служби. Для багатьох українських міст така термінологія часто залишається поки що ледве знайомим відлунням зарубіжних теорій, що можна пояснити загостренням економічних проблем, геополітичними викликами, а також недостатнім рівнем свідомості суспільства. Водночас, на сьогодні слід усвідомлювати тісну кореляцію між якісним міським середовищем та обсягами інвестицій в інфраструктуру, доходів від туристичної діяльності, людським капіталом тощо.

Це означає, що впровадження кращих практик стає нагальною потребою забезпечення збалансованості розвитку міст в Україні. Незважаючи на наявність схожих кроків та ідентичність таких проблем як зміна клімату, гостра конкуренція, міграційні процеси, перехід до цифрових технологій, варто звернути увагу на унікальність рішень щодо реагування на поточні проблеми, адаптованість міської політики розвитку до місцевих соціально-економічних та природних умов. Універсальними принципами при цьому залишаються креативність, інтегрованість, екологічність, а також широка комунікація (дискусія) при затвердженні планів, що доцільно втілювати і в українських реаліях.

РОЗДІЛ 4. АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ОПАЛЕННЯ ТА ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ

Альтернативні джерела енергії та нові технології можуть стати рятівними під час опалювального сезону. Технології та обладнання, яке буде працювати як на природному газі, так і на альтернативному паливі місцевого походження, або, як варіант, дозволить виробляти одночасно тепло та електроенергію є перспективними в умовах воєнного стану.

Теоретично Україна могла би зараз зробити стрибок в енергоефективності тепlopостачання міст, якщо застосує нові технології, замінить старе обладнання на сучасне, адже ці системи є найбільшим споживачем газу у країні.

Найбільші виклики стоятимуть перед новозбудованим житлом і системами теплозабезпечення міст. У технологічному сенсі тут ідеться про перехід до наступного технологічного рівня. Це ймовірний перехід до теплових насосів, високих теплоізоляційних характеристик нового житла, вентиляції тощо. Щоб втілити ці амбітні плани в місті, громадам необхідно зробити дуже багато.

Централізоване теплозабезпечення багатьох міст України забезпечувалось саме в такий спосіб. Великі районні котельні оснащувалися набором газових котлів різної потужності, й сьогодні ми маємо велику національну мережу міських котельень, що сконфігуровані саме таким чином.

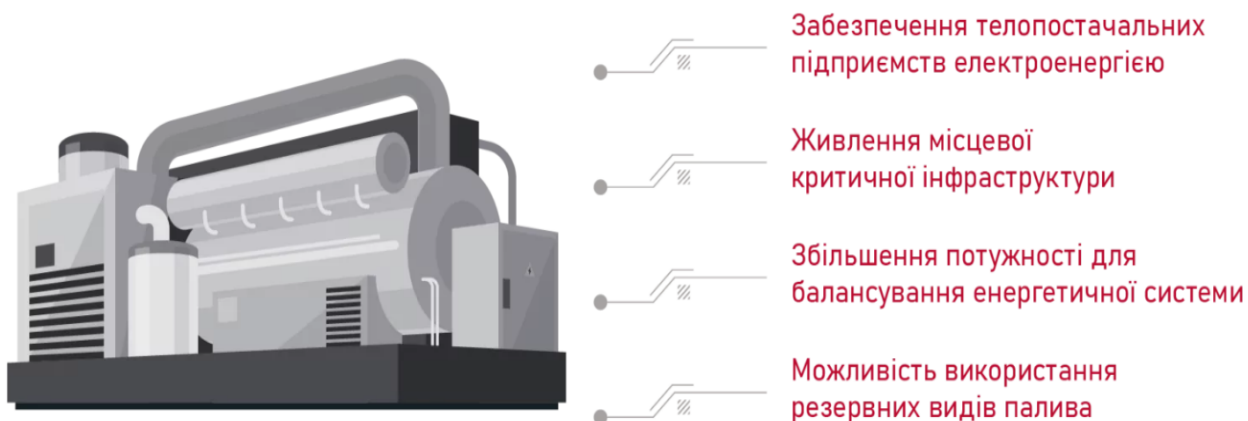
Окрім споживання природного газу, такі котельні є й великими споживачами електричної енергії, бо для розгону теплоносія (підготовленої води) по теплотрасах необхідна робота потужних pomp.

В зимовий період відновлювальна енергетика – сонце й вітер – на жаль, не зможуть суттєво допомогти з опаленням у містах і селах. Тому вся надія на стабільну електрогенерацію, що може частково замінити природний газ, а також на тверду біомасу (дрова, брикети, пелети тощо).

У містах, де зруйнована центральна генерація теплопостачання, але збереглися мережі, є мікрорайони й будинки, придатні для життя, і люди не збираються виїжджати звідти, там треба швидко встановлювати котельні модулі або модульні когенераційні установки, які одночасно можуть виробляти електроенергію і тепло. Переваги рішення зі встановленням таких модульних котелень або когенераційних установок у тому, що воно позбавляє від необхідності ведення довготермінових проєктних робіт, оскільки, по суті, йдеться про підключення готового виробу до системи теплопостачання мікрорайону чи окремого будинку.

Когенерація – один із шляхів, яким рухаються провідні країни ЄС, щоб забезпечити енергоефективне та надійне постачання як електричної, так і теплової енергії споживачам.

Для України встановлення когенераційних установок – це один із нагальних кроків забезпечення енергетичної стійкості громад, особливо, в умовах російських атак на енергосистему.

На початку 2023 року ПЕБ підготував Аналіз потенціалу застосування когенерації (КГУ) малої та середньої потужності (вихідна електрична потужність до 20 МВт) в системах централізованого теплопостачання України як елементу розподіленої генерації електричної енергії. Аналіз

показав, що розвиток КГУ є ефективним інструментом для розв'язання проблем з енергопостачанням, що виникли внаслідок повномасштабної війни, і дозволить виробляти теплову та електричну енергію як для власних потреб ТКЕ, так і для живлення іншої місцевої критичної інфраструктури, і внаслідок цього можливо скоротити відключення після російських атак. Тож, питання розвитку місцевої розподіленої генерації набуло особливої ваги та актуальності.

Проведений аналіз показав, що в умовах воєнного стану застосування КГУ як спосіб одночасного виробництва електричної та теплової енергії в межах одного технологічного процесу має ряд переваг.

По-перше, КГУ, особливо якщо вони встановлені на базі об'єктів централізованого теплопостачання, забезпечують теплопостачальне підприємство власною енергією, підвищуючи його стійкість до перебоїв у електропостачанні у разі надзвичайної ситуації, і забезпечуючи можливість для живлення місцевої критичної інфраструктури, наприклад систем водопостачання та водовідведення, лікарень тощо. По-друге, користуючись з КГУ можна збільшувати потужності для балансування енергетичної системи України, розвивати ефективні системи централізованого теплопостачання для досягнення відповідних показників енергоефективності відповідно до Директиви 2012/27/ЄС та Закону України «Про енергоефективність», і забезпечити важливу роль по балансуванню енергетичної системи при зеленому переході. По-третє, КГУ мають набір технічних рішень, що дозволяє у випадку надзвичайної ситуації використовувати резервні види палива та місцеві енергетичні ресурси. При цьому, собівартість виробленої електроенергії є нижчою від виробленої дизель-генератором, а термін експлуатації КГУ є значно довшим. Тож, застосування когенерації може допомогти не тільки забезпечити теплом українські міста, але й сприяти декарбонізації та енергоефективності.

Великі енергогенерувальні об'єкти стали мішенями для ворожих ракетних атак. Тому малі та середні когенераційні установки, встановлені

на об'єктах теплопостачання, які є розпорощеними по всій території України, можуть забезпечити стійкість систем теплопостачання та інших об'єктів критичної інфраструктури на місцевому рівні до можливих перебоїв з енергозабезпеченням.

Говорячи про перевагу когенерації щодо простої газової генерації, варто зазначити, що когенерація як спосіб одночасного виробництва електричної та теплової енергії в межах одного технологічного процесу, передбачає використання одного енергоресурсу для отримання двох енергетичних продуктів. При цьому КГУ дозволяють використовувати різні види палива, в залежності від технічного рішення і враховуючи місцеві можливості, а також забезпечують економію палива до 30% на противагу звичайній газовій генерації при тій же кількості виробленої енергії.

В Україні найбільш поширені газові паротурбіни та газопоршневі КГУ, які мають відносно високу енергетичну ефективність та помірні питомі капітальні витрати, хоча такі КГУ чутливі до вартості газу: чим вища ціна на виробництво електроенергії такою КГУ, тим довший термін окупності інвестицій у їх встановлення. Перспективним напрямком є використання біопаливних газопоршневих КГУ з застосуванням технологій газифікації біопалива. В країнах ЄС та світі все більш поширюються комерційно доступні технології на різних видах біопалива.

Когенерація

Окремо варто зазначити, що на державному рівні вже прийнято ряд рішень, що спрощують процедуру встановлення об'єктів когенерації.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, 1 листопада 2023 року на своєму засіданні прийняла постанову «Про внесення зміни до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва теплової енергії».

Метою цього документу є зменшення регуляторного навантаження на суб'єктів господарювання, які встановлюють когенераційні установки, необхідні для забезпечення живлення об'єктів критичної інфраструктури та/або об'єктів систем тепlopостачання, водopостачання, водовідведення, закладів соціальної сфери (закладів освіти, охорони здоров'я) під час екстрених відключень електропостачання.

25 квітня 2023 року НКРЕКП на своєму засіданні прийняла постанову НКРЕКП «Про внесення змін до Ліцензійних умов з виробництва електричної енергії».

Відповідно до положень вказаної постанови, виробництво електричної енергії мобільними електростанціями не потребуватиме отримання ліцензії з виробництва електричної енергії.

Набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2023 р. № 1320, якою встановлено, що на період воєнного стану початок розміщення суб'єктами господарювання у сфері тепlopостачання газопоршневих когенераційних установок на діючих об'єктах систем тепlopостачання в межах земельних ділянок, на яких розташовані такі об'єкти, необхідних для забезпечення електроживлення об'єктів критичної інфраструктури (тепlopостачання, водopостачання, водовідведення), закладів соціальної сфери (навчальних закладів, закладів охорони здоров'я), у тому числі під час екстреного відключення електропостачання, здійснюється без:

- відповідної містобудівної документації;
- отримання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки;

- отримання звіту про результати проведення експертизи проектної документації на будівництво об'єктів;
- отримання права на виконання будівельних робіт;
- використання Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва;
- схем теплопостачання населених пунктів.

Початок експлуатації газопоршневих когенераційних установок після їх розміщення здійснюється без сертифіката про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта.

Винятковою перевагою високоефективної когенерації є можливість децентралізації виробництва електроенергії. Розвиток розподіленої генерації електроенергії (децентралізація) є одним з основних пунктів Енергетичної стратегії України, схваленої Кабінетом міністрів у квітні 2023 року.

Важливо зазначити, що це рішення не є абсолютно універсальним, його запровадження та застосування не має перетворитися на "нову газифікацію".

Існують й інші рішення, серед яких — використання місцевих видів твердого біопалива, енергетична утилізація відходів, використання геотермальної енергії та енергії (різниці потенціалів) через теплові насоси. Не менш важливою є і комплексна реформа та модернізація систем теплопостачання, що має включити якісні та енергоефективні підходи до розподілу теплової енергії, відкриття систем для застосування ринкових підходів у виробництві та розподілі енергії.

Практична реалізація вимагає вираженого планомірного підходу, комплексного з точки зору погодження розвитку системи теплозабезпечення та енергозабезпечення міста, громади із загальноекономічним та соціальним розвитком, прогнозування та створення умов для розвитку економічних кластерів, індустріальних парків та використання локальних ресурсів, в тому числі — енергетичних.

РОДІЛ 5. ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ МІСТ

Потужні бомбардування енергетичної інфраструктури України створили нові виклики для державних та муніципальних управлінців. Старі підходи у господарюванні, як показала практика, вже не працюватимуть. Це, зокрема, стосується об'єктів критичної інфраструктури: лікарні, школи, очисні споруди, водоканали, підприємства із теплозабезпечення.

Тимчасовим рішенням для функціонування такої інфраструктури були генератори. Проте стратегічними в цьому випадку будуть заходи, які б дозволити запобігти енерговтратам, аваріям і, що найгірше, зупинці, подібних об'єктах критичної інфраструктури.

**ВІДПОВІДАЛЬНІ
ЗА БУДІВЛІ – ПОЛЕ ДІІ**

Саме впровадження енергоефективних заходів на об'єктах критичної інфраструктури та використання відновлюваної енергетики для забезпечення їх електроенергією стане двигуном енергетичної незалежності місцевих громад та зменшення їх вразливості в умовах воєнного стану.

Найбільше заходів потребують саме місцеві комунальні підприємства, яка надають послуги з водопостачання та водовідведення, постачання теплової енергії. Одні з ключових етапів модернізації таких підприємств є:

- **Диспетчеризація.** Система диспетчеризації забезпечує сигналізацію та передачу інформації щодо стану, режимів роботи та аварій обладнання. “Обладнання системою диспетчеризації не знизить рівень енергоспоживання, але змінить дисципліну споживання і дозволить контролювати і стимулювати даний процес”.

- **Автоматична система контролю та обліку електроенергії (АСКОЕ).** Система забезпечить оперативне отримання даних щодо енергоспоживання безпосередньо від вузлів обліку енергоресурсів та давачів. Оцінка економії може бути визначена статистично лише після запуску системи. Потенціальна економія розрахована на основі посібника із систем енергоменеджменту та їх математичного забезпечення. Потенціал економії може сягати до 7 % від споживання.

- **Встановлення технологічних лічильників електричної енергії на об'єкти насосних станцій, для електричних опалювальних приладів.** Результати заходів, щодо підвищення якості надання послуг та економії водних ресурсів, можуть бути досягнуті лише за умови впровадження повного обліку витрат електроенергії в системах водопостачання/водовідведення на усіх етапах. Встановлення лічильника електричної енергії не знизить рівень енергоспоживання, але змінить дисципліну споживання і дозволить контролювати і стимулювати даний процес.

- **Встановлення обліку води, що перекачує насосна станція.** Це передбачено вимогами законодавства: ДБН В.2.5-74:2013 “Водопостачання

зовнішні мережі та споруди” п.16.3.12 «У насосних станціях та установках слід передбачати вимірювання витрат і тиску в напірних водоводах, а також контроль тиску на кожному насосі, рівня води в дренажних приямках». Встановлення обліку води, що перекачує насосна станція не знизить рівень енергоспоживання, але змінить дисципліну споживання і дозволить контролювати і стимулювати даний процес.

– **Встановлення термостата для існуючого електричного приладу опалення.** Робота електричного приладу опалення без термостата приводить до перегріву приміщень, внаслідок чого надмірно витрачається електрична енергія. Необхідність установки термостата для електричних приладів опалення є вимогою законодавства. Економія від встановлення термостата для існуючого електричного приладу опалення оцінюється на рівні 25% річного електроспоживання приладу опалення.

– **Заміна насосних агрегатів на енергоефективні.** Втілення заходу стосується всіх об'єктів вищезазначених підприємств, де відсутній постійний обслуговуючий персонал. Економія від заміни насосних агрегатів на енергоефективні оцінюється на рівні 10% загального енергоспоживання насосної станції.

– **Запровадження системи енергоменеджменту.** Енергетичний менеджмент – це постійно діюча на підприємстві система, метою функціонування якої є послідовне зниження рівня енергоспоживання до того мінімального значення, яке необхідно для виробництва (надання послуг). Економія від запровадження системи енергоменеджменту оцінюється на рівні 8% загального енергоспоживання насосної станції.

– **Заміна повітродувок на очисних спорудах.** Встановлення нових повітродувок з заміною системи аерації. Економія від заміни повітродувок складе 30% від споживання електричної енергії.

Також одним із найважливіших пунктів є пошук додаткових джерел енергії. Як показує практика, сонячні панелі є більш надійними та окупними

джерелами енергії. В Україні уже є практика встановлення сонячних панелей водоканалами.

Відповідні заходи дозволять суттєво змінити бюджетну та фінансову складову діяльності комунальних підприємств

Точний моніторинг споживання тепла, електричної енергії та води в комунальних будівлях є основою для ефективного управління енергією. Тому муніципальний енергоменеджер або відповідальний за енергоносії повинен співпрацювати з відповідальним за будівлю у виконанні наступних завдань:

- Збір даних: лічильники, площа будівель, інфраструктура
- Картування лічильників (створення схеми енергопостачання) за допомогою програмного забезпечення для моніторингу
- Аналіз показів лічильників
- Створення систематичних звітів для політичного керівництва та для громадськості.

Обов'язково необхідно впроваджувати на рівні міста в житлово-комунальному секторі заходи з ізоляції огорожувальних конструкцій будівлі, які потребують більш тривалих консультацій, планування, розроблення проектів. Однак, комплексна модернізація стін, даху та підвалу в поєднанні з заміною вікон може призвести до значних заощаджень, цей показник інколи сягає 70% і більше. При цьому, часткове – «клаптикове» утеплення стін може призвести до ще більших проблем у майбутньому, включно з додатковими витратами на видалення та заміну цього утеплення. Утеплення стелі підвалу для зменшення втрат енергії у неопалюваному підвалі заощаджує приблизно 5% енергії на рік, покращуючи комфорт для користувачів будівлі. Утеплення стелі верхнього поверху зменшує втрати енергії на неопалюваній мансарді взимку, тоді як влітку теплоізоляція запобігає перегріванню приміщень. Для зменшення енергетичних втрат теплого повітря та неконтрольованої інфільтрації, важлива герметичність будівлі. Для цього слід регулярно перевіряти ущільнення вікон.

Досить ефективним засобом запобігання збільшенню частки видатків домогосподарств на енергоспоживання при централізованому теплопостачанні є встановлення індивідуальних теплових пунктів (ІТП). Наприклад, у країнах ЄС оснащеність багатоквартирних будинків ІТП може досягати 90%, в той час як в Україні – близько 10-15%. Для впровадження заходів зі встановлення ІТП у багатоквартирних житлових будинках в Україні постають проблеми:

- забезпечення фінансування встановлення ІТП і, як наслідок, отримання ІТП у власність, а також реконструкція внутрішньобудинкових інженерних систем та частини термомодернізації будинку;

- «пасивність» співвласників багатоквартирного будинку зі створення ОСББ (за існуючої динаміки в усіх багатоквартирних будинках ОСББ будуть створені приблизно через 87 років) і, як наслідок, незацікавленість співвласників багатоквартирного будинку до ощадливого використання енергоресурсів.

Наразі обов'язкове державне співфінансування програм комплексної модернізації систем теплозабезпечення, включно з ІТП та засобами обліку, передбачено серед пріоритетів проекту Державної програми енергоефективності до 2027 року. Фонд енергоефективності надає гранти ОСББ для комплексної термомодернізації багатоквартирних будинків (у тому числі встановлення ІТП, засобів обліку). За програмою «Енергодім» від Фонду енергоефективності для перших 500 проектів компенсується 70% від вартості комплексної термомодернізації будинку. Залучення підприємств ТКЕ до фінансування заходів зі встановлення ІТП у багатоквартирному будинку, коли підприємства ТКЕ встановлюють ІТП та системи, а співвласники багатоквартирного будинку відшкодовують їх вартість протягом визначеного періоду з рахунків, які вони оплачують, слугуватиме каталізатором до впровадження комплексної модернізації систем централізованого теплопостачання міст. Окрім того, розробка і впровадження механізму інформування співвласників багатоквартирного

будинку щодо переваг створення ОСББ як інституту, спроможного взяти на себе відповідальність за управління власним енергоспоживанням, скорочення витрат на оплату рахунків за енергетичні послуги сприятимуть подальшій популяризації та стимулюванню енергоефективності серед споживачів.

Громадам вкрай необхідно приймати участь у державних програмах, на умовах співфінансування, для втілення енергозберігаючих заходів.

РОЗДІЛ 6. ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВІДБУДОВА

Сьогодні, коли на багатьох територіях нашої держави ведуться бойові дії, частина територій знаходиться під окупацією, велика частина території уже звільнена, питання відбудови в умовах воєнного стану на рівні місцевого самоврядування набувають нового сенсу. Уже зараз, не чекаючи закінчення війни, особливо актуальними є процеси відновлення зруйнованого та пошкодженого житла, інфраструктури, матеріально-технічного забезпечення комунальних служб, культурно-історичної та архітектурної спадщини, зруйнованих енергетичних мереж та автошляхів. Місцеві органи влади не чекають наказів зверху, а упроваджують потрібні зміни та будують і зміцнюють інституції, необхідні для нормального функціонування життя територіальних громад.

Планувати відновлення та покращення того, що було до війни, повинно стати спільною ідеєю для національного єднання та згуртованості заради перемоги. Але «важко говорити про відновлення, поки мирні жителі все ще піддаються нападам, поки лікарні бомбардують і де міста втрачають електроенергію та воду, але думати про відновлення означає уявляти собі майбутнє після конфлікту, і це пов'язано з подвійними посланнями надії і необхідністю продовжувати боротьбу. У цьому напрямку органам місцевого самоврядування необхідно починати працювати вже зараз, щоб розробити стійкі проєкти. У реалізації проєктів відбудови держава розраховує на допомогу територіальних громад.

Успіх відновлення залежить від того, як громади самі гуртуватимуться та визначатимуть пріоритети. Громади в тилу забезпечують соціально-економічну основу перемоги України, а громади, які опинились у тимчасовій окупації, продемонстрували високу стійкість в умовах війни, зберігаючи потенціал спротиву і здатність відновитися після звільнення. «Стойкість, виявлена громадами різного типу, доводить

правильність ідеї децентралізації й потребу її поглиблення в межах повоєнної розбудови.

Органи місцевого самоврядування і далі виконують свої повноваження, спрямовані розв'язувати питання місцевого значення з урахуванням специфіки функціонування в умовах воєнного стану, адже ніяких обмежень повноважень при введенні воєнного стану не передбачено. Органи місцевого самоврядування (сільська, селищна, міська рада; її виконавчі органи та голова) і надалі продовжують виконувати власні повноваження, покладені на них Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Додатково до цього Закону повноваження органів місцевого самоврядування регулюються положеннями Закону України № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». Якщо органи місцевого самоврядування сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи не здійснюють або не мають можливості здійснювати покладені на них Конституцією та законами України повноваження, то відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану» утворюються тимчасові державні органи – військові адміністрації населених пунктів в межах територій територіальних громад. В умовах збройної агресії вони здійснюють делеговані повноваження органів місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Територіальні громади доводять, що розширення компетенції місцевого самоврядування через делегування його органам частини державних повноважень є виправданим і розумним кроком.

Повноваження ОМС та програма комплексного відновлення

24 лютого 2022 р. Указом Президента України № 68/2022 на всій території України на базі місцевих державних адміністрацій було створено обласні та районні військові адміністрації, які діють на період воєнного стану для забезпечення дії Конституції та законів України (ст. 4, ст. 8 Закону № 389). Відповідно до ст. 17 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти діяльності військових адміністрацій у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. Управління на місцевому рівні у взаємодії з державною владою в особі військових адміністрації передбачає три режими їх співпраці:

- заміщення органів місцевої влади військовою адміністрацією;
- спільне управління громадою;
- розширені повноваження органів місцевого самоврядування із частковим підпорядкуванням військовій адміністрації вищого рівня.

Місьцеве самоврядування в Україні довело свою життєздатність. В умовах воєнного стану місцева влада працює, надає послуги населенню та

допомагає армії. Базовою ланкою, що забезпечує стійкість тилу, в умовах війни стали територіальні громади. Громади своєю спільною роботою не тільки зміцнюють власний потенціал, але й відіграють важливу роль у зміцненні економічного потенціалу країни. На початковому етапі широкомасштабної російської агресії територіальні громади узяли на себе підтримку ЗСУ та частину їхніх функцій, забезпечення життєдіяльності громади (часто в умовах бойових дій); сприяли евакуації та розміщенню населення у відносно безпечних громадах; сприяли релокації підприємств, а головне – підтриманню стабільності в суспільстві.

Необхідність залучення громадян місцевою владою до окремих елементів управління населеним пунктом прямо зазначено в конституції, законах та нормативних актах європейських країн, рішеннях органів місцевого самоврядування. В Конституції України місцевому самоврядуванню присвячено цілий XI розділ (статті 140–146), у якому за територіальною громадою закріплено право на місцеве самоврядування, яке вона може реалізувати безпосередньо або через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи [5]. Отже, залучення громадян до місцевого самоврядування передбачає врахування побажань, які надходять від членів громади в порядку місцевої ініціативи будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Звичайно, що місцева ініціатива не може суперечити Конституції України та чинному законодавству. Відтак органи місцевого самоврядування зможуть ухвалювати потрібні управлінські рішення щодо розв'язання першочергових потреб громад.

Зокрема, щодо фінансування заходів з благоустрою населених пунктів, забезпечення безперервної роботи об'єктів критичної інфраструктури, національних електронних інформаційних ресурсів і державних інформаційно-комунікаційних систем. У процесі відбудови України ключовою є роль громад, зокрема – у зв'язку з децентралізацією та потребою забезпечити відчуття «власності» результатів цієї відбудови.

Громади, як стрижневі учасники цього процесу, мають право вирішувати й планувати процеси відновлення відповідно до визначених власних пріоритетів. Разом з тим, представники влади на місцях повинні забезпечити якісну участь громадськості, зокрема через участь в ухваленні рішень через громадські обговорення / слухання, створення робочих груп за різними напрямками (наприклад, відбудови приміщень, просторів, оновлення міської інфраструктури).

З прийняттям закону № 2259-ІХ від 12 травня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» значно розширено повноваження голів громад, зокрема, вони можуть ухвалювати рішення з таких питань: передача коштів з місцевого бюджету на потреби ЗСУ; створення установ для надання безоплатної первинної правової допомоги; боротьба зі стихійними лихами та епідеміями; поводження з небезпечними відходами; звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд; обстеження будівель і споруд, пошкоджених унаслідок бойових дій; демонтаж будівель і споруд, які за результатами обстеження визнано аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей. Замість того, щоб спускати згори конкретні завдання громадам, влада за підтримки міжнародних партнерів вирішила запропонувати методологію планування майбутнього відновлення.

16 травня 2023 року в парламентському Комітеті з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування представники Програми USAID DOBRE представили План дій з розробки Програм комплексного відновлення областей або територій територіальних громад (їх частин), який включає чіткі алгоритми розроблення таких Програм, але наповнювати їх конкретним змістом мають самі громади . Саме від їх активності буде залежати першочерговість

виконання проєктів для задоволення потреб громад на конкретних територіях.

9 липня 2022 року Верховна Рада прийняла закон № 5323 «Про засади державної регіональної політики», який визначає основні засади відновлення та розвитку регіонів і громад. Закон передбачає комплексне удосконалення механізмів реалізації регіональної політики держави. Відновлення територіальних громад вимагає запровадити нову трирівневу ефективну й прозору систему стратегічного планування: державна стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад, які мають узгоджуватися між собою та бути логічним продовженням.

Відповідно до цього упроваджуються чотири типи територій:

- а) території відновлення;
- б) полюси економічного зростання;
- в) території з особливими умовами для розвитку;
- г) території сталого розвитку.

Основним фінансовим інструментом реалізації державної регіональної політики визначено Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), а основним джерелом відбудови України – фонд відновлення та розвитку. Через ДФРР влада хоче відбудовувати регіони України після війни. Для цього території повинні будуть готувати та реалізовувати стратегії розвитку, перед цим отримавши від Мінрегіону висновок про відповідність вимогам, інакше можуть втратити право на фінансування проєктів за рахунок бюджету. Статус повноправних учасників формування та реалізації державної регіональної політики закріплено за агенціями регіонального розвитку.

До ключових завдань агенцій віднесено:

- участь у розробці регіональної стратегії розвитку;
- надання консультативно-методичної допомоги органам місцевого самоврядування у розробці стратегій, програм та проєктів.

Законом передбачається створення онлайн-системи моніторингу кожної громади та регіону. Цифрові рішення для окремих видів розподілу ресурсів повинні інтегруватися у єдину цифрову платформу (систему) відновлення для відстеження реалізації проєктів та використання ресурсів. Процес розподілу всіх наявних ресурсів повинен відбуватися за відкритими для слідкування та аналізу процедурами, за принципами справедливості та на ринкових умовах. Тобто навіть при фінансуванні державних програм та соціальних проєктів перевага повинна віддаватися тим проєктам, які створюватимуть більші додаткові блага для громад/суспільства та враховуватимуть, наскільки ці території або громади постраждали від військової агресії росії. Це повинні враховувати місцеві органи влади, розробляючи стратегії та програми розвитку на тривалу перспективу як територіальних громад, так і регіонів загалом. Участь громад у великих державних ініціативах має ключове значення.

Територіальні громади знаходяться в самому центрі процесів як планування, так і реалізації. Їхня роль є визначальною у формулюванні потреб громадян та розробці проєктів відбудови, адаптованих до цих запитів. Вони не можуть сьогодні чекати рішень «згори», а повинні самостійно розв'язувати свої питання місцевого розвитку – створення нових робочих місць, збільшення зайнятості населення, залучення інвестицій, зростання доходів місцевих бюджетів, покращення якості життя, розвиток благоустрою та інфраструктури.

Для того, щоб громади відігравали ключову роль у процесі відбудови України, уся їхня діяльність повинна ґрунтуватися на принципах

«Знизу догори»:

1. Жодних рішень щодо органів місцевого самоврядування без їхньої активної участі – громади мають бути представлені в національній керівній структурі та процесі прийняття рішень не лише як спостерігачі чи зацікавлені сторони.

2. Центральний підхід, де необхідно, локальний – за замовчуванням – відбудова має відповідати принципам багаторівневого управління та субсидіарності. Громади повинні бути належним чином проконсультовані.

3. Тільки гранти, жодних кредитів – більшість громад не мають доступу до кредитних угод міжнародних фінансових установ. Ці громади можуть і повинні отримувати підтримку лише через гранти.

4. Справедливий, прозорий та інклюзивний механізм фінансування – створення спеціального фінансового пакета, який надає громадам ексклюзивний і прямий доступ до міжнародних коштів через гранти, матиме вирішальне значення для забезпечення переваг реформи децентралізації.

5. Усунення правової двозначності – незавершена програма реформ має завершитись, у відповідності до підписаної Україною Європейської хартії місцевого самоврядування.

Отже, для ефективного та швидкого відновлення громад, та держави вцілому, важливо якомога швидше його почати – мобілізувати ресурси та відновлювати економіку вже зараз. Використання кращих практик управління фінансовими та матеріальними ресурсами на державному, регіональному та місцевому рівнях повинно допомогти відбудувати кращу Україну, зробити це швидко, ефективно та зменшити ризики неефективного використання ресурсів та можливих штучних маніпуляцій з боку ворогів України.

Війна породила безліч болючих проблем: скорочуються державні ресурси, падають доходи жителів територіальних громад, у стані падіння місцева економіка, частина чоловічого населення на війні, частина виїхала за кордон або переїхала в інші регіони, повертаються люди з інвалідністю, у деяких територіальних громадах появились переселенці, між різними групами людей виникають конфлікти, загострюються психологічні проблеми. В таких умовах зростають ризики щодо виконання програм донорської підтримки територіальних громад, оскільки необхідно швидко

реагувати на потреби, що змінюються. Тому так необхідним є залучення жителів громад до спільного вирішення конкретних локальних проблем.

У Брюсселі на засіданні Комітету регіонів Європарламенту у своєму виступі директор з питань науки та розвитку Інституту громадянського суспільства Анатолій Ткачук коротко виклав інформацію щодо потреб українських громад і регіонів. Він наголосив, що в залежності від типу громади і місця її розміщення громади мають свої особливості:

1) спільні потреби: розвиток громад, підтримка місцевої економіки, забезпечення освітнього процесу);

2) особливі потреби звільнених та найбільш уражених територій: відновлення найбільш критично важливих об'єктів інфраструктури, забезпечення мінімальних потреб населення у послугах, повернення жителів на території громад;

3) особливі потреби тилових громад: забезпечення вимушених переселенців житлом та харчуванням, забезпечення жителів громади та переселенців якісними послугами, забезпечення інтеграції вимушених переселенців у життя громади, планування нової забудови з урахуванням кліматичних змін і потреб переселенців.

«Нам потрібно зараз зосередження зусиль не тільки на фронті, а й у тилу. Якщо ми зможемо використати можливості тилу для допомоги фронту і збереження національної економіки, ми зможемо значно швидше відновити регіони і території, які найбільш потерпають зараз від воєнних дій, які найбільше зруйновані і продовжують руйнуватись. Тут потрібна мобілізація усіх людських, фінансових, технологічних та організаційних ресурсів, які спрямовуються на швидке зростання економіки в цих територіях уже в нинішніх умовах. Перебудова економіки та мобілізація тилу сьогодні – це прискорене відновлення решти регіонів завтра»

Для планування на середньострокову перспективу треба створити реєстр внутрішньо переміщених осіб, які не планують повертатися до своїх

регіонів (не мають куди – окуповані території, пошкоджене майно, є бажання залишитися жити у спокійнішому регіоні).

Важливо інформувати внутрішньо переміщені особи про можливості започаткувати власний бізнес, про фінансування в межах програм пільгового кредитування, грантів та міжнародної технічної допомоги.

Територія, яка виконує роль «глибокого тилу» країни, здійснює допомогу переміщеним підприємствам; складає програми зайнятості для переміщених осіб; забезпечує транспортні коридори для ввезення гуманітарної допомоги та імпорту й експорту; а також упроваджує будівництво житла для внутрішньо переміщених осіб; максимально зберігає економічний потенціал регіону.

Одночасно громади, які перебувають у тилу, надають допомогу прифронтовим регіонам та тим, які знаходяться на лінії фронту. Це перш за все гуманітарна допомога (продукти, пальне, ліки), технічна допомога в евакуації виробництва, логістична підтримка для забезпечення зв'язку цих регіонів з рештою території країни. В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування, які перебувають у тилу, також здійснюють заходи національного спротиву, антитерористичного забезпечення, належного функціонування систем оповіщення та сховищ.

Великі ризики для тилкових регіонів складають затягування війни, масштабна руйнація інфраструктури ракетними ударами, окупація. У той час, коли «тилові» громади потребують рішень щодо налагодження співпраці з переміщеним бізнесом і створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб, то у східних або північних областях є потреба у відбудові знищеної інфраструктури, відновлення економічної активності.

ВИСНОВОК

Незважаючи на воєнний час, розвиток міст та громад не зупиняється, а продовжується, враховуючи поточну ситуацію та нові потреби. Через нетривіальну ситуацію в країні, пріоритети набувають змінного характеру. Важливість та послідовність може змінюватись, залежно від ситуацій, які неможливо прогнозувати.

Основні значення сталого розвитку, в умовах воєнного часу, захоплюють нові аспекти. Суспільство має пристосовуватись до нових умов досить швидко і продовжувати свою життєдіяльність. На вмінні людей адаптуватись, базується благополуччя суспільства та його розвиток.

Суспільство зіштовхується з новими для нього проблемами: вимушена міграція, втрата житла, включення системи повітряної тривоги та інші аспекти, які були до цього непритаманні звичному ходу життя. Для подолання труднощів, суспільство гуртується та поступово адаптується до нових реалій. Продовжується навчання в закладах середньої та вищої освіти, функціонують заклади дошкільної освіти.

Суспільство у воєнний час переживає значні труднощі і зміни, які відображаються на всіх його аспектах. Деякі з основних особливостей суспільства в такий період включають:

- **Мобілізація та оборонна мобільність:** У воєнний час суспільство мобілізується для захисту країни. Це може включати призов до військової служби, добровольчі загони, а також мобілізацію ресурсів для військових потреб.
- **Соціальна напруга і стрес:** Воєнний конфлікт призводить до значного психологічного та емоційного напруження в суспільстві. Люди стикаються зі страхом, тривогою та неспокоєм за майбутнє.
- **Евакуація і переміщення населення:** У зоні конфлікту часто відбувається масштабна евакуація мирного населення, а також

переміщення біженців. Це створює гуманітарну кризу і вимагає зусиль з боку влади для забезпечення безпеки та допомоги цим людям.

- **Зниження економічної активності:** Воєнний конфлікт призводить до зниження виробництва, збільшення безробіття та зниження економічної активності. Економіка страждає від знищення інфраструктури та збитків у виробництві.
- **Підвищення потреб у медичній допомозі:** Воєнний конфлікт призводить до збільшення потреб у медичній допомозі через поранення, травми та інші військові та громадянські пошкодження.

У воєнний час важливою задачею для суспільства є збереження єдності, міжнаціональної та міжкласової солідарності, а також забезпечення підтримки та захисту найбільш вразливих членів суспільства.

Економіка у воєнний час переживає значні трансформації та виклики, які відображаються на всіх її галузях.

Зниження виробництва та втрати в галузях промисловості: У зоні конфлікту часто спостерігається значне зниження виробництва через знищення промислових об'єктів, перерви в постачанні сировини та енергії, а також через евакуацію робочої сили.

Зростання військових витрат: Воєнні операції вимагають значних витрат на військове обладнання, зброю, збройні сили та оборонні системи. Це може призводити до збільшення державних витрат і зменшення бюджету на соціальні програми та інфраструктурні проекти.

Зміни у структурі економіки: У воєнний час змінюється структура економіки в напрямку збільшення виробництва військових та оборонних товарів і послуг за рахунок зменшення цивільних галузей.

Податкове навантаження: Для забезпечення військових потреб може збільшуватися податкове навантаження на підприємства та громадян, що може призвести до скорочення інвестицій та споживчої активності.

Гуманітарні витрати: Економіка також стикається з витратами на гуманітарну допомогу, медичне забезпечення і відновлення після воєнних зборів.

Вплив на міжнародну торгівлю: Воєнний конфлікт може призвести до обмежень у міжнародній торгівлі, зниження обсягів експорту та імпорту, а також до змін у географії та характері торговельних стосунків.

В цілому, економіка у воєнний час стає менш стабільною і потребує ретельного управління, щоб забезпечити необхідні ресурси для військових потреб, а також підтримати соціальні та гуманітарні потреби населення.

Воєнний час може мати серйозні наслідки для довкілля та екології.

Воєнні дії часто призводять до великого забруднення повітря, води та ґрунту внаслідок викидів від вибухів, пожеж, руйнування і розливів палива та хімічних речовин.

Бомбардування, вибухи та знищення інфраструктури можуть призвести до серйозного пошкодження екосистем, включаючи ліси, річкові басейни та морські регіони.

Воєнні конфлікти можуть спричиняти знищення рідкісних видів тварин і рослин, а також порушення природного середовища, що може мати довгострокові наслідки для біорізноманіття.

Викиди та пожежі, пов'язані з воєнними діями, можуть призвести до збільшення вибухової ситуації парникових газів та змін клімату в певних регіонах.

Порушення екологічного балансу може призвести до гуманітарної кризи, включаючи зниження якості води та продуктів харчування, а також загрозу здоров'ю місцевого населення.

Після завершення воєнного конфлікту відновлення екологічного середовища може бути складним і тривалим процесом, який потребує значних зусиль та ресурсів.

У воєнний час важливою задачею є мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище та природні ресурси, а також розробка стратегій для відновлення та охорони екологічного балансу після завершення конфлікту.

Урбаністика у воєнний час стає особливо важливою, оскільки конфлікти можуть серйозно впливати на містську інфраструктуру, архітектуру та життя мешканців.

Урбаністика в умовах воєнного конфлікту має спрямовуватися на захист інфраструктури міста від можливих нападів. Це може включати захист важливих об'єктів, таких як електростанції, водозабори, медичні заклади та інші стратегічно важливі місця.

Урбаністика повинна враховувати плани евакуації мешканців та організацію гуманітарної допомоги для тих, хто залишається в місті під час конфлікту.

Після завершення воєнного конфлікту важливо розробити плани відновлення міста. Це включає відновлення руйнівної інфраструктури, відновлення житлових та комерційних будівель, а також забезпечення необхідних ресурсів для повернення міста до нормального функціонування.

Урбаністика повинна сприяти соціальній інтеграції після воєнного конфлікту, забезпечуючи доступ до освіти, медичних послуг та інших соціальних благ для всіх мешканців міста.

Преконструкції міста після війни важливо враховувати принципи сталого розвитку, такі як енергоефективність, використання відновлюваних джерел енергії та збереження природних ресурсів.

Урбаністика у воєнний час вимагає комплексного підходу, що орієнтований на захист інфраструктури та життя мешканців міста, а також на відновлення та сталий розвиток після завершення конфлікту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сталий розвиток міст та регіонів України в рамках Європейської інтеграції [Електронне видання] : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 12 грудня 2023 р. – Ірпінь
2. Від перспективного плану до стратегії розвитку громади (через призму досвіду об'єднаних територіальних громад) / Ткачук А.Ф. – К.: ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. – 76 с. Герасимчук З. В. Стратегічне управління сталим розвитком міст: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, О. В. Середа ; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – 274 с.
3. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.
4. 17. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / наук.ред.кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Національна академія державного управління при Президентові України. – К. : НАДУ, 2017. Т. 8 : Публічне врядування / наук.ред. кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] ;
5. Ігнат'єва І.А. Стратегічний менеджмент: Підручник. – К.: Каравела, 2018 – 464 с.
6. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / За заг. ред. доктора наук з державного управління, професора, Заслуженого юриста України В. М. Олуйка ; Програма Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні». – Київ : Ваїте, 2017. – 432 с.
7. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні / Проект «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – К.: 2016. – 55 с.

8. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади :Посібник з основ теорії і практики МЕР / Джордж Едвард (Тед) Треллер, керівник авторського колективу/ Перекл. з англ. – Федерація канадських муніципалітетів / Проект «Місцевий економічний розвиток міст України»,2018. – 119 с .
9. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 256 с.
- 10.26.Планування соціально-економічного розвитку міста: монографія/авт.-упоряд. О.В. Берданова, В.М. Вакуленко, В.В. Юзефович та ін.; за ред. .М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К.: НАДУ, «Фенікс», 2017. – 160 с.
11. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичне керівництво, [О. Берданова, В. Вакуленко; Швейцарсько-український проект DESPRO. Київ : ТОВ "Софія-А". – 2018. – 88 с.
12. Ткачук А. Ф. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Василь Кашевський, Петро Мавко ; Рада Європи, Ін-т громадянського суспільства. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96 с.
- 13.Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 129 с.
- 14.Шаров Ю. П. Механізм антикризового управління в адміністративно-територіальному утворенні : монографія / Ю. П. Шаров, І. В. Ярова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр., Ун-т мит. справи та фінансів. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 149 с.

15. Мережа аналітичних центрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intellect.org.ua>
16. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>
17. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.slg-coe.org.ua/>
18. Моца, А., Шевчук, С., & Середя, Н. (2022). Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство, (41). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>
19. Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російськоукраїнської війни. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 38. DOI: 63 <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6>
20. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/gnuhs>
21. Лепіш Н.Я., Павлович-Сенета Я.П. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 209–214.
22. Березюк С.В., Гонтарук Я.В., Ясінська Б.О. Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. Випуск 47
23. Місцеве самоврядування в умовах війни. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriaduvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-traven> (дата звернення: 20.12.2023)
24. Денисенко В. Стала мобільність у громадах: рекомендації щодо відновлення. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/839/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A1%D1

%82%D0%B0%D0%BB%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%83_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85_
%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%85.pdf

25. Маргіта Н. О., Вороніна Р. М., Карий, О. І. Особливості планування сталої міської мобільності. Вісник Національного університету Львівська політехніка. Логістика, 2015, 833: 42-49
26. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>
27. Розпорядження Кабінету Міністрів України №1228 від 25 листопада 2015 р. Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2029 року // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 233. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-%D1%80>, вільний. – Назва з екрану
28. Дослідження можливості застосування та вибір найбільш енергоефективних когенераційних технологій на районних котельнях комунального підприємства «Харківські теплові мережі» на підставі техніко-економічних обґрунтувань / В. А. Маляренко, Б. С. Ільченко, І. А. Немировський, М. Ю. Бабак, О. В. Сенецький, І. О. Темнохуд, Г. В. Гарбуз // Звіт про науково-дослідну роботу. – 260 с
29. Пат. 113257 Україна, МПК(2015) F24D 3/18, F24H 4/02, F01K 25/02. Когенераційна установка з котлоагрегатом / О. Л. Шубенко, В. М. Голощатов, О. В. Сенецький, О. Ю. Козлоков, М. Ю. Бабак, В. М. Стенніков, С. В. Роговий; заявник і патентовласник Ін-т проблем машинобудування ім. А.М. Підгорного НАН України. – № а 2015 12456; заявл. 16.12.2015; опубл. 26.12.2016, Бюл. № 24.

30. Підвищення надійності електропостачання підприємств: Матеріали IX Міжн. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів ["Актуальні задачі сучасних технологій "], (Тернопіль, 25-26 лист. 2020 р.) / М-во освіти і науки України, Терн. нац. техн. універ.